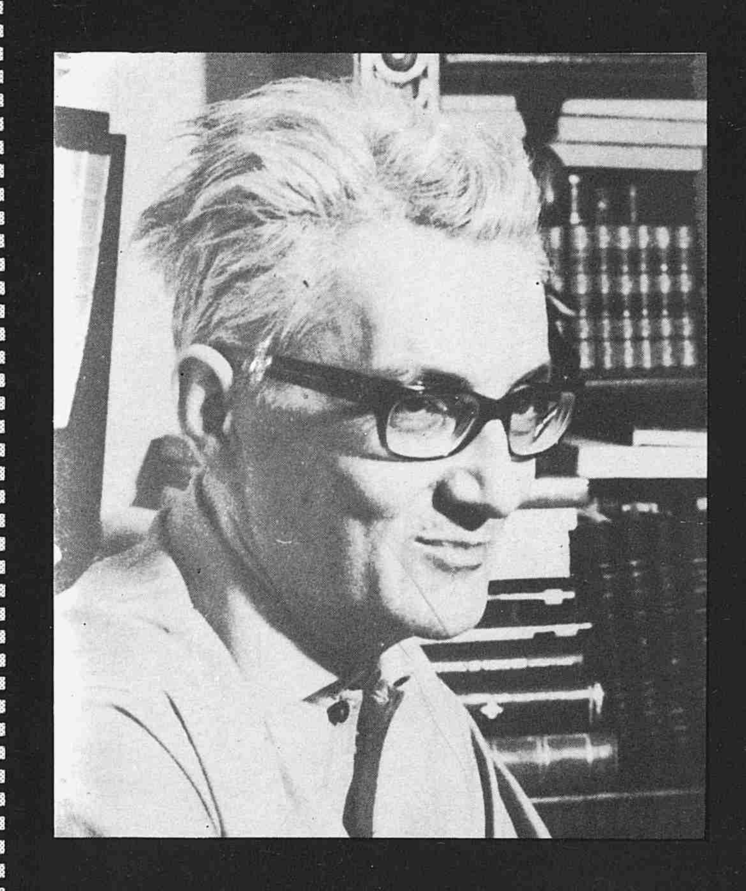
CENTENARUL CINEMATOGRAFULUI ROMÂNESC

Nicolae Cabel

VICTOR ILIU

Coperta seriei: VENIAMIN MICU
Pe coperta IV: desen de VICTOR ILIU

Cartea a apărut cu sprijinul Ministerului Culturii

Lucrare realizată la inițiativa și cu concursul
UNIUNII CINEAȘTILOR DIN ROMANIA

Redactor UCIN:
VIORICA-ROZALIA MATEI

NICOLAE CABEL

VICTOR ILIU

EDITURA MERIDIANE
Bucureşti • 1997

ISBN 973-33-0366-6

„În fond de ce îl iubim, tot mai stăruitor, pe măsură ce ne depărtăm de moartea lui? Pentru că inteligența sa era, într-un climat ambiguu, de sărăcie spirituală și entuziasm primitiv, singura forță critică moderatoare; inteligența sa sceptică era singurul criteriu de nezdruncinat pentru cei care aspirau spre un alt cinematograf."

LUCIAN PINTILIE

Eheu, Fugaces...

Propunerea pentru acest gest editorial m-a „întâlnit" atunci când, în cronologie proprie, urma să împlinesc anii pe care-i avea VICTOR ILIU în ziua-n care, după legi inexorabile, a descoperit că exist.

Maestrul și învățăcelul...

Așadar, *octombrie 1965*. Pendulasem, cu izbânzi mărunte (și destul de amare), între o tentativă de admitere la *Filosofie* (1961 era un an al „dosarelor" pentru a pătrunde într-o asemenea facultate), un interludiu la gazeta buzoiană (experiență oricum benefică) și o reușită chiar la *Științe juridice*... Ceva însă șchiopăta.

Viața fiecăruia dintre noi e marcată de întâlniri, dacă nu providențiale, oricum înrâuritoare... Și *Sorin Titel* (debuta atunci!) a amorsat ideea – *regie de film*. Au stimulat-o apoi, pe rând, *Florica Holban*, *Gheorghe Horvat*, *Paul Barbăneagră*... Aici și acum, din nou, gratitudinea mea, cu atât mai mult cu cât, din această listă, primele trei nume au „urcat" în Empireu...

O ratare la admiterea din 1964. Și o „bilă" norocoasă la aceea din 1965.

Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „Ion Luca Caragiale" – București. Octombrie 1965,

spre noiembrie chiar... La cursul de *regie film*, anul I, *Victor Iliu*. Risc deliberat reluarea unei imagini dintr-o altă confesiune. Sentimentul din acele clipe – întâlnirea cu o *icoană*... Mai târziu am înțeles/descifrat (în parte) <u>cine</u> și <u>ce</u> „scrisese" întru icoană acel portret... Nu știu dacă învățăceii de-atunci mai respirau. Ni se părea incredibilă șansa de a fi preluați de o asemenea *baghetă*. Aura dascălului nu era una oarecare, cu atât mai mult cu cât în repertoriul de film pentru admitere, *La Moara cu noroc* ne copleșise... Așadar, nici o suflare... În ordine alfabetică, *fără numele celui ce acum se confesează*, „bobocii" acelui început de toamnă universitară se numeau GHEORGHE EUGEN (ulterior Gheorghiu), IORDACHE COSTEL, MIHALAȘ HORTENSIA, PIȚA DAN, POPA DAN, VEROIU MIRCEA, VILLANYI BOKOR PETRE (mai târziu primul nume a fost radiat de însuși purtătorul său!). Din anul al doilea apărea un nou coleg, un om-lujer, cu „deschidere" specială atât spre film cât și spre poezie, sudanezul YOUSSOUF AIDABY.

Se cuvine, cred, o mică „ruptură", un salt în șirul destăinuirii mele... Răpindu-ni-l suferința, *Victor Iliu* a lăsat neterminată modelarea noastră. Clasa s-a risipit. *Costel Iordache* în mod straniu trecea în Empireu; *Hortensia Mihalaș* și *Dan Popa* absolveau I.A.T.C.-ul cu un an mai târziu ca noi... Iar astăzi, astăzi socotiți cine și câți... Veteranul clasei, *Eugen Gheorghiu* – acum e pensionar; *Petre Bokor* – naveta între România și Canada (după experiențe nu oarecari de regizor de teatru și pedagog atât în Canada cât și în Australia); *Dan Pița* – acasă; *Mircea Veroiu*, din nou acasă; *Aidaby* – Jo, cel care venea la studii

în București, după un interludiu moscovit, s-a închis, se pare, în propria-i inimă, acolo în Sudanul, supus și el, după cum se știe, la atâtea avataruri politice... Și nici *Hortensia Mihalaș* și nici *Dan Popa* nu sunt de găsit pe străzile bucureștene. Flanează, dacă au timp de așa ceva, pe alte, mai depărtate meleaguri.

Toamna, 1965. Invocam modelarea noastră. În primele lecții, nimic, sau foarte puțin despre film. Un lung exordiu despre *omenia*, despre moralitatea acestui mod de a dialoga cu semenii tăi.

Profesorul iubea filmul cu un sentiment unic, devorator. Și pe cei care nu trișau, nu mimau acest *joc*... De la domnia sa am deprins regulile fundamentale ale acestui *joc*, fabulosul și fascinația acestuia. Și tot domnia sa m-a ajutat să mă descopăr, cu tact, încă de la primele rostiri/exerciții, cu tact și încredere comparabile, peste ani, cu acelea dăruite mie, la fel de generos, de către Marin Preda.

Profesorul iubea filmul. În numele acestei iubiri și-a permis, încă de la prima întâlnire, o unică, șocantă pentru mine, *interdicție*. *Să nu jucăm șah.* Pentru a nu încorseta gândul/gândirea cu nici o schemă, cu nici-un „tipar“... În cuplu cu alt mai tânăr maestru – *Manole Marcus* –, *Victor Iliu* a vegheat/înrâurit dezghiocarea fiecăruia dintre noi potrivit înzestrării, potrivit instruirii noastre de până atunci (dar și aceea la care ne-a stimulat în mod constant!), în cei doi ani de studiu cât a fost la „timona“ micii noastre corăbii... Lecturi propuse, cărți oferite, un program riguros de vizionări care stârnea curiozitatea/invidie a studenților din ceilalți ani... Se explica pe sine, explica rosturile intime ale artei regizorului din cinematografiile americană, rusă,

europeană, italiană, mai ales. Asupra celei din urmă stăruia cu fervoare și captivantă luciditate, „monștrii sacri“ ai acesteia fiindu-i aproape la propriu, la figurat...

Îngăduiți a reveni la primele întâlniri, la motivațiile asupra „artei a șaptea“, despre răspunderea celui ce o profesează, față de lume, față de contemporanii săi... O industrie cinematografică antrenează/angrenează *profesioniști*; nu numai regizori, operatori, scenografi, ci și acel „plan secund“ fără de care nici un mare maestru nu poate exista. Ne cerea să medităm asupra ceea ce trebuie să împlinească (și să se împlinească!) fiecare dintre noi parcurgând treptele ierarhice până la podiumul dirijoral. Ne cerea să respectăm și să înțelegem atât munca, dar și felul în care pretindem participare totală din partea colaboratorilor, insistând asupra științei de a forma o echipă vie, promptă în tot efortul „nașterii“ unui film. Și ne mai cerea să descifrăm parabola din *cucerirea Everestului* de către un singur om, performanță imposibilă fără „etapele“ asigurate de mulți alții, neștiuți, anonimi, dar care au avut puterea să-și asume conștient o astfel de renunțare...

Și tot atunci am fost șocat, aproape bulversat, de sentința – „Veți ajunge regizori, artiști! Țineți minte! E mai ușor să-ntorci spatele și să pleci undeva, în lume, decât să rămâi acasă și să faci ceva!“

Doi ani de studiu au adus fiecăruia dintre noi mici/mari revelații dar, mai ales, *sentimentul nașterii*. De la exercițiile filmate pe format 2x8 mm, până la cele pe 16 mm. Cerându-ne să le filmăm singuri, cerându-ne să asimilăm intimitatea, tehnică dacă vreți, a muncii operatorului. Și nu numai a lui.

Mai mult, caz unic în „istoria" I.A.T.C.-ului de atunci, a impus pentru anul nostru două cursuri speciale – de *psihologie* și *muzică*, muzică de film, cursuri onorate de către *Paul Popescu-Neveanu* și, respectiv, *Aurel Stroe* cărora, iată, și astăzi le mulțumesc pentru „armele" cu care m-au înzestrat.

Desigur, nu mi-am propus un „film" detaliat al celor doi ani de studiu modelați de către *Victor Iliu* și *Manole Marcus*... A fost, a existat și un moment al despărțirii din ale cărui fațete vă cer îngăduința a revela ceva anume...

Boala ni-l luase de la catedră. Personal am suportat greu altă „baghetă". O afirm fără prejudecăți, fără părtinire sau discriminare. A fost... De *Victor Iliu* m-am simțit legat din prima clipă. De ce? Poate acum, după atâția ani, mai înțeleg câte ceva... Știu și simt, aproape fără nici o „alterare", emoția/emoțiile din iulie-septembrie 1968.

...Sesiunea de examene din vară se încheiase. Trecusem, deci, în anul al patrulea. Un alt profesor, invitat tot de *Victor Iliu*, *Călin Căliman* oferise, celor ce-au voit să răspundă, șansa de a-și proba condeiele în pagina de film a „Contemporanului"... Și domnia sa și eu știam de suferința maestrului, de izolarea la care aceasta-l obligase... Am convenit asupra unui posibil interviu pe care urma să-l concretizez... Doamna *Sofia Bianca Iliu*, aceea care altădată fusese gazdă generoasă pentru noi, „studenții lui Victor", mă ruga, atunci când intram în apartamentul din Dionisie Lupu/Tudor Arghezi, să nu-i răpesc profesorului prea multe minute... Ceea ce a urmat, abia acum am puterea să „deconspir"... Era cald... Dacă propun comparația etuvă, e plată... În

fața mea, pe fotoliu, o ființă spectrală. Pentru întâia oară în viață dialogam cu cineva pentru care lumea aceasta aproape că nu mai exista... Întâlnirea cu dânsul a însemnat și o ultimă lecție. Incomensurabilă, imposibil de etichetat... Simțeam că se bucură de prezența mea... Minutele treceau greu, dar treceau, cu mult peste „pragul" implorat de doamna Sofia... El, PROFESORUL, mi-a pus în față o oglindă care m-a șocat. Nu pentru adevărul ei (în parte intuit!), ci pentru că sentința/normă venea de la o ființă umană căreia i se puseseră, nu o dată, chiar în fața mea, etichete deloc măgulitoare a căror sorginte se găsea în apartenența acestuia la marxism... „Dumneata ești un om cu frica lui Dumnezeu. Și vei avea mult de suferit în această profesie, mai ales din partea celor care-și pun floarea cinematografului la butonieră și colindă lumea!"... Acolo, între noi, sau asupra noastră coborâse MARELE SPIRIT, ILUMINAREA... Încă o dovadă despre FORȚA ce mă ocrotea dinainte de primul țipăt pe lume... Forță sub SEMNUL căreia mama mă crescuse – DUMNEZEU... Aveam revelația că ființa umană din fața mea transfera spre mine ceva, ceva bun, generos, ocrotitor... În plan profesional *Victor Iliu* investise încredere în mine. Atunci însă, în acel rămas bun, mă investea cu ceva, poate mai mult decât un legat.

Apoi a urmat acel septembrie. Acasă, după reînființarea județelor, apăruse și un cotidian. Condeierul ce eram atunci fusese invitat la treabă... Dimineață mohorâtă. Visasem că-mi căzuseră toți dinții. Palmele-căuș erau pline cu „volumele" albe, ca de porțelan. Ici-colo, șuvițe subțiri de sânge... Mama, țăranul din ea, știa să-mi asculte visele și-mi

oferea totdeauna „chei“ imprevizibile pentru mine... „Te-a durut?... Nu?... O să afli de-o moarte. Cineva care nu-i din neamul nostru. Da' la care ții mult!“... Plecam spre redacție. Secretarul de serviciu îmi întindea tăcut o filă Agerpres. (Este și acum între „hârtiile“ mele!)... În urmă cu o zi, la Roma, murise *Victor Iliu*.

*

1968-1996. Se poate face o punte?... Am traversat ceea ce am traversat. Ca om de film nu cred să fi trădat, în esență, „lecția“ maestrului meu. Am și dialogat, dacă vreți, cu acesta în portretul cinematografic dedicat în 1972 și am intrat în replică, în 1974, cu *Scrisoarea lui Ion Marin*..., dat fiind faptul că „interpretul“ rolului principal, identificat în Dragu Vulcan din Sudiți (Ialomița), mai era în viață...

Iată, acum, gestul acestei confesiuni. Și al travaliului de a „depozita“ mărturii despre *Victor Iliu* într-o carte-document. Și ea, ca și *Fascinația cinematografului*, nu s-ar fi ivit fără contribuția discretă, tenace a celei care a știut, cu *înțelepciune* (coincidență onomastică?!) să-i fie lui *Victor Iliu* camarad exemplar, pe tot parcursul destinului său atât de sever, doamna *Sofia Iliu*... Gratitudine, dincolo de cuvinte, pentru accesul la *fondul documentar Victor Iliu*, fond pe care, ca și în alte cazuri, cineva va trebui să-l ocrotească într-o zi. Este și în el parte din istoria (bună, rea!) a cinematografului românesc.

Și tot mulțumiri celor care, fiecare în felul său, au sprijinit tentativa mea... Savel Stiopul, Stanca Măciucă, Cristian Popa, Dănuț Pădure, Victor Stroe.

De asemenea, nu în ultimul rând, doamnei *Ecaterina Oproiu* pentru eleganța și discreția cu care, la revista CINEMA, a oferit consecvent puncte de reper estetice (dar și afective) despre o *operă* și o *viață* pilduitoare, mai ales în parametrii socio-istorici ai României de dinainte de '89, *viață* și *operă* contopite într-un singur nume – *Victor Iliu*.

*

27 mai 1996... Uniunea Cineaștilor, în „haină de gală"... O sută de ani de la prima proiecție cinematografică din România. Între invitații simbolic distinși, și *Liviu Ciulei*. Lista s-a încheiat cu domnia sa. Pe scenă, înecat de emoție, înnobilat de lacrimi a mulțumit, peste timp, profesorilor săi *Jean Georgescu* și *Victor Iliu*.

*

Uniunea Cineaștilor mi-a oferit șansa acestei cărți-document atunci când (coincidență sau nu!) împlineam anii pe care-i avea profesorul *Victor Iliu* la întâlnirea cu noi, ultimii săi învățăcei.

Nicolae Cabel

București, noiembrie 1996

Sub speciae aeternitatis...

1912, 24 noiembrie

Se naște la *Râu Sadului*, în apropiere de Sibiu, *Victor*, primul copil al familiei *Iosif* și *Elena Iliu*. Tatăl, muncitor la pădure, dulgher, cunoscuse, ca și alți țărani din Transilvania, un „interludiu" în Lumea Nouă... Ulterior nașterii lui Victor, va deveni picher. Mama – casnică. Ceilalți doi feciori – *Iosif* și *Vasile*. Al doilea fiu, Iosif, se naște în 1916. Propensiunea spre artele plastice guvernează în destinul fraților Victor și Iosif. Acesta din urmă studiază artele frumoase la Cluj, apoi la București. Aici – în paralel – și cursuri de arhitectură. În 1942, bursier la Roma. Din 1949 se stabilește la Paris. Activitatea prodigioasă în Franța și Canada – pictură, sculptură; decorează mari ansambluri arhitectonice... Gândire și expresie artistică vizionare „radiografiate" de către Eugen Ionescu în eseul *Les murs canadiens de Joseph Iliu*, Paris, 1973 (apud Prut, Constantin – *Dicționar de artă modernă*, Ed. Albatros, București 1982).

1918-1930

Familia se stabilise în *Săliște*, Sibiu. Aici urmează școala primară, gimnaziul și liceul comercial... Într-o confesiune din 1975, prof. dr. Ion Sava Nanu nota: „(...) îmi amintesc că Victor Iliu, încă de pe vremea când elev fiind, în calitate de președinte al Societății de lectură a liceului din Săliște, a fost motorul

întregii activități cultural-artistice a tineretului din această localitate.

Avea doar 18 ani când a executat un tablou comemorativ al absolvenților liceului din Săliște, seria 1928-1929. Tabloul, cu o suprafață de doi metri pătrați, cuprinde compoziții, reprezentând momente importante din economia și industria României din perioada anilor '30, precum și alegorii legate de specialitatea absolvenților".

1930-1934

Student la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București. Primele contacte cu marxismul. Stimulat de Gogu Rădulescu, colaborează la „Studentul român". Apoi face parte din Frontul Studențesc Democrat, alături de Gogu Rădulescu, Roman Moldovan și Miron Constantinescu. „Magnetul" literaturii, al cinematografului îl determină a nu-și lua licența.

1935

Stagiul militar la Centrul de instrucție al Cavaleriei de la Sibiu, serviciul auxiliar; ulterior clasat din cauza miopiei.

1936-1940

15 aprilie 1936 – 10 februarie 1937 – funcționar la Casa de Economii și Consemnațiuni și Cecuri Poștale;

1 februarie 1938 – 30 iunie 1941 – funcționar la VACUUM OIL Comp; între *1937-1938* colaborează la „Studentul român" și „Dacia nouă". Dintre colaborările la aceasta din urmă, o listă selectivă: *Thomas Mann – „Avertissement à l'Europe"*, an I, nr. 1, 1937; *Cinematograful*, an II, nr. 3, 2 ianuarie 1938; *Malraux, scriitorul revoluționar, Pe marginea romanului „L'Espoir"*, an II, nr. 5, 16 ianuarie 1938;

Activismul realist al mișcării JEUNES sau despre tehnica și morala faptei", an II, nr. 6, 23 ianuarie 1938; *G. W. Pabst*, an II, nr. 6, 23 ianuarie 1938; *Cinematograful* (rubrica „Luminile orașului", an II, nr. 11, p. 4, duminică 27 februarie 1938; *Cronica străzii*, an II, nr. 12, p. 4, 6 martie 1938; *Vagabondajul bine organizat*, an II, nr. 13, p. 5, 13 martie 1938; *Mistica războiului*, 1938.

1939

6 iunie, Paris (data poștei); pe adresa – *Monsieur Victor ILIU*, c/o Vacuum Oil Company S.A.d.R., *École technique de photographie et de cinématographie – école de métiers* expediază un detaliat *Programme de l'enseignement*.

La *„România literară"* (director – *Cezar Petrescu*) colaborează între *1939-1940* revelând aceeași sensibilitate și fervoare lucidă spre lumea ideilor, spre dezbaterea lor polemică: *Despre filmul documentar românesc*, an. I, nr. 31, 29 octombrie 1939; *Fotografia în film*, an, I, nr. 33, p. 11; *Un film românesc*, an I, nr. 34; *Cronica cinematografică – „Union Pacific"*, film american în regia lui Cecil B. DeMille, nr. 36/1939; *Rolul „masselor" în cinematograf*.

1941

La recomandarea unui fost profesor, Victor Ion Popa îl invită la Oficiul Național Cinematografic (O.N.C.).

„Ministerul Propagandei Naționale/Administrația Comercială/Oficiul Național Cinematografic/București, str. Wilson, 8/ Adresa telegrafică – ONCINE, telefon – 4-64,60/nr.000172/24 iun./41/Domnului VICTOR ILIU/Str. Grigore Alexandrescu, 88 b, et.1 – Loco/Vă rugăm să binevoiți a cunoaște că ați fost angajat la Oficiul Național Cinematografic ca Asistent–operator de luat vederi și în consecință

urmează să vă prezentați la serviciu Luni 30 Iunie a.c. ora 8 dimineața./DIRECTOR Dr. I. Cantacuzino/ȘEFUL SERVICIULUI Ilie Melinte". Contractul de angajament este semnat de ambele părți la 4 iulie 1941, înregistrat cu nr. 33271.

Așadar, primii pași, alături de operatorul francez Amédée Morrin. „Omul de bibliotecă" inițiază traduceri din literatura de specialitate în cadrul „Serviciului de studii" al O.N.C.-ului.

1942

Luna august. Este arestat și anchetat de Curtea Marțială pentru convingerile sale de stânga. Eliberat din lipsă de probe, conform – „ÎNCHISOAREA MILITARĂ C.M.C./DOVADA/În conformitate cu Ord. No. 47402 al Parchetului Curții Marțiale al Comandamentului Militar al Capitalei deținut Iliu Victor cont... Reg.... Județul Ilfov comuna Buc. strada Carol Davila no.111, se pune în libertate azi 20 Oct 1942/COMANDANTUL ÎNCHISORII C.M.C. Maior Negruzzi R./Șeful Serv. Grefei Plut. maj. Bălașa Alex."

Victor Iliu revine la O.N.C.

1943

La O.N.C. se realizează documentarul *Crucea roșie română.* Pe generic, autorii *imaginii – Amédée Morrin, Victor Iliu, Constantin Dembinski.* Cum pe o parte dintre cei ce au onorat, prin colaborarea lor, „nașterea" acelui scurt-metraj documentar i-am cunoscut la începutul carierei mele, socot de cuviință a cita întreaga „manșetă": Regia și aranjamentul muzical – *Witold Klimowicz;* text – *dr. D. Isăcescu;* montaj – *Yvonne Hérault, Lucia Anton;* sunet – *Anton Bielusici, George Mărăi.*

1944

Oficiul Național Cinematografic este evacuat la Șercaia și Vinga. Victor Iliu ajunge la Șercaia.

În același an, la începutul acestuia, consemnăm colaborarea la ECOUL, director Mircea Grigorescu. Iată câteva exemple – *Cinematograful și războiul*, an II, nr. 54, 14 februarie, p. 2; *Castelanii iluziei*, an II, nr. 56, 16 februarie, p. 2; *Dincolo de noi*, an II, nr. 63, 23 februarie, p. 2.

(În fondul documentar VICTOR ILIU am mai întâlnit un număr din „Gazeta", anul III, nr. 603 cu observații percutante *Despre arhitectura românească*. Și alte „tăieturi", fără nici un „reper" temporal, conținând intervenții polemice despre și asupra unor autori precum *Maurice Bedel*, *Jean Cocteau*, *Mircea Eliade*, *André Gide*, precum și o cronică plastică pe marginea unei expoziții a lui *V. Dobrian*.)

Redactor la ziarul „Scânteia". Semnează *cronica teatrală și cinematografică*. Colaborează și la „Tribuna poporului".

1945-1946

La O.N.C., consilier tehnic și politic la conducerea serviciului de producție; redactor și regizor la „Jurnalul de actualități".

În 1946 participă la Festivalul Internațional al Filmului de la Cannes.

Octombrie 1946 – Iulie 1947

Studii de specializare (aspirantură) pentru *regie de film* la Institutul unional de cinematografie din Moscova – VGIK.

„MINISTERUL INFORMAȚIILOR/DIRECȚIUNEA ADMINISTRATIVĂ/No 3512-19 Oct. 1946/ Către

OFICIUL NAȚIONAL CINEMATOGRAFIC/Vi se comunică prin prezenta, că D. ILIU VICTOR, Consilier tehnic al Oficiului Național Cinematografic, este trimis în U.R.S.S. pentru studii superioare cinematografice, la Institutul de înalte studii cinematografice din Moscova./MINISTRU, P. Constantinescu – Iași/DIRECTORUL PERSONALULUI, Indescifrabil".

Pe 31 octombrie, *Jean Mihail* apela – „Iubite Iliu, (...) Și acum, aștept să-mi scrii cum ai pornit-o. Sunt încredințat că ai să-ți însușești din plin tainele meseriei, în țara minunată în care te afli și unde arta cinematografică a ajuns pe culmi de invidiat. (...) Cele de mai sus, ți le-am scris la data de 31 Oct., între timp, d-l Ministru Constantinescu-Iași, a prezentat la Cenzură pentru presă, *numai filmul meu* (de ce oare nu-l dă și pe celalt?!!) și a doua zi, gazetarii au scris toți elogios despre film.

În aceeași zi a avut loc la restaurantul „Velodrom" o masă intimă pentru presă la care d-l Ministru m'a invitat și pe mine. Am discutat dspre producție și altele..."

La Moscova, Victor Iliu se legitimează cu *Carnetul de student* nr. 46997, eliberat la 1 noiembrie 1946.

Dintr-un bloc-notes am extras lista de cărți cerută la bibliotecă în *2 ianuarie 1947: Julien Green* – Journal; *H. S. Wells* – Esquisse d'une Histoire Univ.; *Paul Valéry* – Poésies; *Pascal* – Pensées; *Marc Aureliu* – Pensées; *Elie Faure* – L'Histoire de l'Art; și o alta din *12 ianuarie 1947* – The enjoyment of the arts; L'Existentialisme est un humanisme – *J. P. Sartre;* Le regne de la quantité – *René Guenon*.

Și tot de la Moscova Victor Iliu adresează următorul *Angajament* către Administrația Comercială a

Oficiului Național Cinematografic din București – „Subsemnatul Iliu Victor, Consilier tehnic și Șeful Serviciului Producției din Oficiul Național Cinematografic (Ministerul Informațiilor), aflat actualmente în concediu de studii la Facultatea de Regie a Institutului de Stat Cinematografic din Moscova (U.R.S.S.), în conformitate și cu art. 56 din Statutul funcționarilor Publici, declar că accept condițiunile de salarizare pe tot timpul concediului de studii, care nu poate depăși 3 ani și că îmi iau obligațiunea de a servi Administrației Comerciale O.N.C. o perioadă egală cu cel puțin întreitul timpului petrecut în menționatul concediu.

În caz de nerespectarea acestui angajament, mă oblig să restitui salariul, întreit, primit pe timpul concediului.

Moscova, 28 Februarie 1947/Victor Iliu/Hotel Metropol camera 499".

În timpul aspiranturii a existat și un astfel de moment revelat de următorul act – „Ministerul cinematografiei al URSS/Institutul unional de stat al cinematografiei/Moscova, str. Textiliștilor 1/6, tel. 1-107 37/13 martie 1947/nr. 308/Conducătorului atelierului de creație, profesorului tov. IUTKEVICI S.I./Direcția VGIK vă face cunoscut că în conformitate cu înțelegerea făcută cu d-stră, pentru pregătirea individuală vi se repartizează aspirantul facultății de regie tov. Iliu (cetățean român).

Vă rugăm să puneți la dispoziția tov. Iliu un plan individual de studiu al cursului de regie de film ținând seama de lucrarea tov. Iliu în calitate de practicant la filmul «Ceasurile Kremlinului».

În prezent tov. Iliu audiază cursurile de

compoziție de film ale prof. Eisenstein; de baze ale marxism-leninismului, de istorie a cinematografiei sovietice, de limbă rusă, de montaj și bazele tehnicii cinematografice./Locțiitor director VGIK în domeniul lucrărilor științifice și de învățământ, P.P. Gridasov/Conducătorul Catedrei de regie, L. Kuleșov".

În timpul selecției premergătoare editării volumului *Fascinația cinematografului*, d-na Sofia Iliu a primit din partea d-nei Galea Kondakova, din Moscova, o scrisoare datată 8 aprilie 1972 – „Dragă Bianca (...) Filmul «Ceasurile Kremlinului» a fost făcut sub titlul «Lumină asupra Rusiei» (traducerea e a mea, în rusește sună așa: «Svet nad Rossiei»). Este un film artistic în culori, însă, cum mi-a spus Iutkevici însuși, n-a apărut pe ecrane fiind oprit de Stalin personal. Eu am vorbit cu Iutkevici fiindcă din păcate nici la Institut nici la Muzeul Mosfilm-ului nu s-a găsit nimic despre acest film (...); în filmul lui Iutkevici «Despre cel mai omenesc» care a ieșit pe ecrane în 1967 ultimele trei părți sunt luate tot din filmul «Lumină asupra Rusiei». Iutkevici mi-a spus că l-a cunoscut foarte bine pe Victor, dar că din păcate nu sunt documente scrise care oglindesc participarea lui Victor la lucrarea asupra filmului".

1947

Luna iulie. Revine în țară. Căsătoria cu *Sofia Bianca Murgulescu*, aceea care se va dovedi un complex, discret și devotat camarad.

Regizor de jurnal și film documentar la ROMFILM.

Este perioada în care se poate „încadra" gestul

camaraderesc al celui ce semnează epistola – „Scumpul meu prieten și confrate, acum că ai desbrăcat haina birocratului și ai luat-o pe aceea a cineastului te simt sufletește și mai aproape și-ți doresc ca prima d-tale aventură filmistă să-ți aducă succes și încredere pentru mai departe – de altfel sunt încredințat de aplicația și talentul d-tale în spinoasa noastră artă./O strângere de mână foarte strânsă/*Jean Georgescu*".

1948

Scurt-metrajul documentar *Anul 1948 realizat după stampele vremii*, co-regie cu *Jean Mihail*.

1949

Debut regizoral, independent – documentarul *Scrisoarea lui Ion Marin către „Scânteia"*.

1950

1 iulie 1950 – 30 aprilie 1953 – Vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cinematografie; la cerere, numai membru în Comitet, până în 1955.

Și prima „punte" cu Institutul de Artă Cinematografică: „REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ/ Comitetul Cinematografiei de pe lângă Consiliul de Miniștri/București/6 Decembrie 1950/Direcția de Cadre și Învățământ/no. 747/Tov. ILIU VICTOR/ Institutul de Artă Cinematografică/Vă facem cunoscut că prin Decizia Nr. 201/741/din 6 Decembrie 1950, a Comitetului Cinematografiei de pe lângă Consiliul de Miniștri, ați fost delegat cu conducerea Institutului de Artă Cinematografică, cu începere de la data de 1 Noiembrie 1950, îndeplinind funcțiunea de Director, în mod onorific./DIRECTOR, Indescifrabil/ȘEF SERV. CADRE, Indescifrabil.

1951

În sat la noi, lung metraj de ficțiune; co-regie cu *Jean Georgescu*. *Premiul* pentru *cel mai bun scenariu regizoral*, Festivalul de la Karlovy Vary. *Victor Iliu* e distins cu *Premiul de Stat*, clasa a II-a.

1952

Mitrea Cocor, lung metraj de ficțiune; co-regie cu *Marietta Sadova*. În ediția anului respectiv a Festivalului internațional al filmului de la Karlovy Vary, un juriu din care fac parte *Jerzy Toeplitz, Anton M. Brousil, Georges Sadoul* și *Umberto Barbaro* acordă filmului *Premiul luptei pentru progres social*. *Victor Iliu* e distins cu *Premiul de Stat*, clasa I.

Pentru legislatura 1952-1956, deputat în Marea Adunare Națională – „Republica Populară Română/Capitala R.P.R./Regiunea STALIN/Comisia circumscripției electorale Nr. 13 Ocna Sibiului pentru alegerea de deputați în Marea Adunare Națională/CERTIFICAT/În baza procesului verbal privitor la rezultatul alegerilor de deputați în Marea Adunare Națională care a avut loc la 30 Noiembrie 1952, se adeverește că tov. VICTOR ILIU a fost declarat ales deputat în Marea Adunare Națională, pentru circumscripția electorală Nr. 13 Ocna Sibiului./Ocna Sibiului, la 1 Decembrie 1952/Președinte, Indescifrabil/Secretar, Indescifrabil".

1953

O scrisoare pierdută, spectacol filmat al Teatrului Național „I.L. Caragiale"; co-regie cu *Sică Alexandrescu*.

Membru în juriul Festivalului Internațional al Filmului de la Karlovy Vary.

1955

Participare la Festivalul filmului de la *Edinburgh*; participare la Festivalul filmelor de rezistență antifascistă în cadrul Congresului Internațional al Federației internaționale a rezistenței de la *Viena*.

1956

La Moara cu noroc, primul lung metraj independent.

Noiembrie: face parte din delegația Marii Adunări Naționale participantă la Conferința interparlamentară de la *Bangkok – Thailanda*.

1957

La a X-a ediție a Festivalului Internațional al Filmului de la Cannes România participă cu filmul *La Moara cu noroc*.

Victor Iliu face parte din delegația de cineaști români la Prima conferință a cineaștilor din țările socialiste de la *Praga*.

Septembrie 1958 – august 1959

Afecțiunea plămânilor „dobândită" în timpul detenției din 1942 „explodează" după un efort tenace de a o domina; tratamente în diverse sanatorii și clinici din țară... Între *18 august – 28 noiembrie 1959*, o intervenție chirurgicală la o clinică din Roma... Pe adresa acesteia, Via Volci, 16, Piazza Epiro, sosesc multe scrisori... Dintre ele, iată trei, sub tot atâtea semnături...

„București, 27 septembrie/Victore dragă,/Nici nu-ți închipui ce mult ne-am bucurat de vestea că ai ajuns cu bine în cetatea Chezarilor și că ne vei reveni teafăr. Anda, care a mâncat pâinea amară a străinătății la vreme de boală, s-a bucurat mai

puțin, zicând că nu vei avea vreme «să te baladezi» pe la toate frumusețile recomandate, de secole, turiștilor; dar eu cred că tot vei avea chef și timp de ele./Noi ne-am reluat ritmul curent de după vacanță și sper să dau gata planul anual înainte de termen. Săptămâna viitoare îmi apar «Cărțile Junglei» și cad la țanc acum, când se joacă în toate cinematografele filmul lui Korda «The Jungle Book». Prepar și o nouă ediție a cărții mele despre Shakespeare, să iasă de Anul Nou./În privința scenarismului meu, am cam lăsat-o mai încet; filmul despre Tudor neavând șanse nici anul ăsta, aștept să vii și tu ca să ne sfătuim. Scenariul meu cu drama din satul de pe litoral e în stadiul aluatului care crește și te aștept să vezi dacă te interesează să-i dăm drumul și cum anume. (...) Poza în culori pe care mi-ai făcut-o e formidabilă, dar mai formidabil e desenul de pe cartea lui Andrițoiu care n-ar fi pupat din altă parte un asemenea cap de intelectual romantic./ În seara asta se adună la mine, la un cotnărel, câțiva amici comuni, care vor și ei să iscălească, mai jos. Până la revedere am să-ți scriu cât pot de des. Te îmbrățișează *Mihnea* (Gheorghiu)/Senior Victor toate cele bune; *Francisc* (Munteanu); Roma! Roma! Quo vadis Domine? Ad Romam/*Titus I* (Popovici) Imperator"...

O a doua, tot de la București – „Dragă tovarășe Iliu/, am aflat zilele trecute adresa clinicii și în același timp vestea cea bună. Mă bucur nespus că greul cel mare l-ați depășit cu bine și că în curând vă vom revedea sănătos, în sfârșit, mai de multe ori printre noi. (...) cred că în cel mult o lună sau șase săptămâni sunteți acasă și va fi mai ușor să comunicăm direct. Pe de altă parte, cred că, indiferent de

starea incipientă de convalescență în care sunteți, culegeți multe impresii, care, desigur se păstrează pe primul loc al preocupărilor. Asta și pentru că „vacanța“ față de noi mai durează foarte puțin./Vă doresc restabilire deplină cât mai grabnică și o revedere ca după un voiaj cu necazuri, trecute și uitate, al dumneavoastră, *Mircea Mureșan*“.

Iar a treia, tocmai de peste ocean... „New York, 28 oct. 1959/Dragă Victor,/În primul rând, îți datorez o explicație. Prima ta scrisoare a sosit la Misiunea RPR în zilele când preluam munca mea în condiții extrem de dificile: presiunea datei apropiate a deschiderii Sesiunii Adunării Generale la care s-a adăugat faptul că tov. Bunaciu s-a îmbolnăvit și mi-a revenit sarcina de a conduce delegația. (...) De aceea am predat sarcina de a se ocupa de întreaga corespondență Consilierului cu indicația să rezolve singur chestiunea. El a luat indicația ad litteram și a păstrat în custodie și scrisoarea ta până într-o zi când discutând întâmplător despre tine, mi-a spus lovindu-se pe frunte: Auleu, este o scrisoare de la Iliu în dosar! După cum vezi nici diplomația nu e scutită de birocratism. Atunci am dat o telegramă să văd dacă mai ești la clinică și restul îl știi. A doua scrisoare a ta am primit-o și sper că te-ai mai potolit cu durerile și cu respectivele efecte filozofice. (...) Te rog stăruitor să mă ții la curent cu mersul tratamentului. Am credința că te vei înzdrăveni mai ales că ești unul dintre puținii prieteni de care-mi aduc aminte cu adâncă bucurie și cu mândrie de om din perioada „Dacia Nouă“./Cu salutări frățești, *Silviu* (Brucan)“.

1960

Festivalul internațional al filmului de la Karlovy Vary; în juriu, românul *Victor Iliu*.

A doua conferință a cineaștilor din țările socialiste; locul reuniunii – *Sofia*; în delegația română – *Victor Iliu*.

1962

Delegat la Conferința FIAF (Federația Internațională a Arhivelor de Film) din *Cetatea eternă*...

Publică studiul „*Caragiale și virtuțile filmului*", SECOLUL XX, II (1062), nr. 5-6, p. 63-72.

1963

Apare revista CINEMA – redactor șef, *Victor Iliu*; după câteva numere îi predă ștafeta lui *Ioan Grigorescu*, întrucât este ales Președinte al *Asociației Cineaștilor* din România, funcție pe care o va onora cu devoțiune până în ultima clipă a vieții.

1964

Cântecul de lebădă – *Comoara din Vadul Vechi*.

Premiul pentru regie, la Festivalul național al filmului, de la Mamaia.

Recidivă a bolii și o nouă internare la CLINICA LATINA – Roma. Din București pleca o „cartolină" – „19-VII-64/Stimate maestre,/... De aici, din Bucureștiul toropit de căldură, vă transmit felicitările mele pentru film, pentru premiul de la Mamaia (de unde ciupii și eu ceva!) și vă urez sănătatea cea mai deplină, să vă văd aici, că tare mai sunt dornic de o șuetă cu dvs. AUGURI! Elevul dvs./*Geo Saizescu*".

Data poștei – 30.07.64 – „Iubite tovarășe Iliu,/Am să încep nu cu solicitarea îngăduinței pentru această necuviincioasă întârziere ci cu strigătul cel mai spontan pe care-l am în mine: mi-e foarte dor, dar teribil de dor, inimaginabil de dor să vă văd, să vă îmbrățișez. (...) Folosesc deci acest prilej în care nu pot roși și înfrângându-mi sfiala bărbătească vă spun (altădată n-am să mai spun – depărtarea mă face acum sentimental) că țin foarte mult la Dvs., că această constatare îmi provoacă o foarte mare bucurie curată (și bucuriile curate se numără pe degete în viață) și că deci abia aștept să vă văd, cu necazurile depășite. (...) Vă doresc sănătate (să nu vă amărâți dacă încă n-ați dobândit-o pe deplin) și *îmi doresc* grabnică revedere. Vă îmbrățișează,/*Pintilie* (Lucian)".

Iar din *Văleni*, la *22 august 1964*, un alt mesaj – „Victore, dragă, – îți mulțumesc din inimă că te-ai gândit la mine și când te-ai aflat în Italia. Am primit cu bucurie rândurile tale ce însoțeau placheta despre Lorca, prin care-mi voi îmbogăți iconografia în legătură cu el. Sper că te simți și te vei simți tot mai bine. Am regretat numai că n-ai însemnat fotografia în care ochiul tău expert a putut surprinde o asemănare *interioară*, între scumpul poet spaniol și puținătatea mea. (...) Când ai timp, dă o fugă împreună cu nevestica ta pe la noi./Până atunci, vă îmbrățișează/*Miron* (Radu Paraschivescu)".

Gheorghe Tomozei semnează interviul *„În vizită la Victor Iliu"* revista „Cinema", nr. 10 (22), octombrie 1964, p. 18-19.

Lui VICTOR ILIU i se decernează titlul de ARTIST EMERIT.

1965

Festivalul național al filmului, Mamaia – membru în juriu.

Conferențiar universitar la I.A.T.C. – *regie film.*

1966

Director artistic al Studioului „București".

Membru în juriul Festivalului de la Karlovy Vary.

Președintele juriului la Festivalul Național al Filmului – Mamaia.

1967

După sesiunea din vară se retrage de la I.A.T.C.

1968

Asupra trupului de ascet, boala atacă multiplu... Despre una din „clipele" acelei veri, am mărturisit... Apoi, de la doamna Sofia-Bianca am preluat: „Deloc simplu, cu multe, foarte multe obstacole, Victor și cu mine obținem aprobarea pentru o nouă internare la Roma. În avion, nesperat, o companie agreabilă; componenții unui lot de fotbal. Dintre ei, cineva știa ce este MOARA CU NOROC... Tinerețea lor parcă îl contaminase... Aeroportul, mașina clinicii, medicul. Trebuia să rămânem o noapte la un hotel. Victor roagă ceva. Mașina face un lung ocol. Defilează (pentru retina și sufletul artistului) locuri/vestigii din *Cetatea Eternă.* Apoi hotelul, holul acestuia..."

Și tăcerea.

4 septembrie 1968.

*

„Numai o mică parte din sufletul său de poet, din calitățile sale de intelectual, de om și cetățean, au

răzbătut în cele câteva filme ale sale și în puținele rânduri pe care a acceptat să le trimită la tipar. Și unele și altele sunt însă mărturii neprețuite ale unei înalte vocații, ale unui crez de artă și omenie pe care le resimțim vii în noi înșine, cu care rămânem și care ne obligă.

Victor Iliu a dat întâia expresie reprezentativă pe ecran eposului românesc, descifrând prin «*Moara cu noroc*», cu o rară fidelitate, cu elocvență și rigoare clasică, primele corespondențe ale mitologiei naționale, fotogenia unică a peisajului, contururile, culoarea și farmecul unei tipologii specifice, ele mentele unei poetici audio-vizuale apte să aducă în modernitate și să reîntrupeze substanța și tonali tatea baladei". (*Valerian Sava*, CINEMA, octombrie 1968, p. 37)

*

„Pasiunea pentru rigoare, pentru disciplina astrală a materiei, de la el am învățat o și sunt, doamne, atât de la început – încât și el însuși surpat, limitat de boală, se simțise un ucenic.

Cum pot să fiu trist dacă l simt atât de viu pre lungindu-se în mine. Există un optimism metafizic al transplantărilor care anulează începutul palid al tristeții mele.

P. S.

De altfel, orice tristețe pare vulgară cand mă gân desc că el a trăit ani de zile în vecinătatea amicală a morții, într-o atmosferă de maliție și tandrețe, de badinaj. Glumele sale negre mă fac și azi să râd ner vos, întunecat, vital. În surâsul său de porțelan cu care întâmpina lanțul din ce în ce mai concentrat al

tuturor atrocităților fiziologice, eu știu că era mai multă bărbăție decât la toți toreadorii lui Hemingway. Surâsul său e un surâs exemplar, e un surâs-cheie, e un surâs al rezistenței". (*Lucian Pintilie*, CINEMA, octombrie 1968, p. 37)

*

„Berlin 21 Sept. 1968

Mult stimată și dragă Doamnă Iliu,

Astăzi am primit de la mama mea o scrisoare în care îmi comunică marea pierdere pe care Dumneavoastră și noi toți trebuie s-o îndurăm prin moartea iubitului nostru Victor Iliu.

Mi-a trimes și rândurile apărute în «Contemporanul».

Sunt doar o foarte scurtă imagine a ceea ce au însemnat, pentru întreaga noastră cultură, gesturile pline de omenie, de erudiție și de fin simț artistic, și a tot ceea ce a lăsat în urma lui.

Tot ce va însemna cinematografie în țara noastră, are la temelie gândirea frumoasă, clară și munca plină de abnegație a lui Iliu. Ne-am văzut în ultima vreme de puține ori, dar întotdeauna i-am purtat un adânc respect, profesionistului și omului.

Îi datorez, alături de tot ce-am învățat de la el, faptul că mi-a stat înainte ca un model de omenie.

El rămâne, pentru toți care l-am iubit, și pentru cultura noastră, imaginea unui mare artist, care și-a dăruit țării cinstea și modestia sa exemplare.

Vă rog primiți aceste rânduri, ca o mângâiere în marea durere prin care treceți,

Liviu Ciulei

Multum in parvo

1948

Anul 1848, realizat după stampele vremii

Scenariu: Geo Bogza; referent istoric: Mihai Roller; Întocmit sub îngrijirea Centrului de direcție a sărbătoririi Centenarului anului revoluționar 1848; *lungime film: 449 m;* alb-negru.

1949

Scrisoarea lui Ion Marin către „Scânteia"

Producător: ROMFILM/Societate de stat

Operator: Ovidiu Gologan; montaj: Anton Belici; sunet: ing. Anton Bielusici; aranjament muzical: Teodor Mitache; administrator de producție: Ștefan Staicu; asistent de regie: Ion Rodan; asistent de montaj: Nerine Badvelian; *lungime film: 524 m;* alb-negru.

Comentarii – Suter, Emil – Noi documentare românești, CONTEMPORANUL, nr. 180.

1951

În sat la noi

Producător: Studioul cinematografic „București"

Scenariul: Petru Dumitriu, după nuvela sa NOPȚILE DIN IUNIE, distinsă cu Premiul de Stat pe 1949; regia: *Jean Georgescu, Victor Iliu;* muzica: *Ion*

Dumitrescu, laureat al Premiului de Stat; operator șef: *Wilfried Ott*; operator secund: *Aurel Boian*; decoruri: *Ștefan Norris*; sunetul: *Victor Cantuniari*; prim asistent regie: *Ion Rodan*; montajul: *Eugenia Gorovei*; machiajul: *Eva Ott*; Orchestra simfonică a Centrului Cinematografiei, dirijată de *I. Dumitrescu*; șef de producție: *Andrei Negreanu*; administrator de producție: *Ștefan Staicu*: DISTRIBUȚIA: *Ion Lepădat* – Constantin Ramadan; *Ion Lepădat, fiul* – George Manu; *Sârbu Iacov* – Nucu Păunescu; *Maria* – Nana Ianculescu; *Ilie Scăpău* – Aurel Ghițescu; *Dumitru* – Liviu Ciulei; *Mihăilă* – Andrei Codarcea; *Pantelimon* – Vasile Lăzărescu; *Leana* – Valentina Cios; *Avram* – Ludovic Antal; *Floarea* – Natalia Arsenie; *În alte roluri*: Cezar Rovințescu, Gh. Soare, Nic. Făgădaru, Const. Posa, Nick Niculescu, Alexandru Alger, Nic. Scorțeanu, Gheorghe Nicolescu, Paul Sbrențea, Ilariu Popescu, Marieta Rareș, Nelly Dordea, Puica Stănescu, Jeanette Dumitrescu, Doina Tuțescu, Ana Barcan, Const. Vintilă; *1890 m; alb negru.*

Premiera: 20 septembrie 1951; *Export* (cu indicarea numelor de țară conform epocii): R.P. Bulgaria, R.S. Cehoslovacă, R.P. Polonă, R.D. Germană, R.P. Chineză, U.R.S.S.

Comentarii: **Fărcășan, S.**: *Noul film românesc „În sat la noi"*, „Scânteia" nr. 2150, 22 septembrie, 1951; **Petreanu, S.** – *Un nou și important succes al cinematografiei noastre*, „Contemporanul", 21 septem brie, 1950; **Oproiu, E.** – *Noua producție a cinematografiei românești – „În sat la noi"*, „România liberă", 25 noiembrie, 1950; **Cassian, N.** – *Am văzut filmul „În sat la noi"*, „Contemporanul", 21 septembrie 1951; în *„Probleme de cinematografie"*, nr. 16/1951 semnează – **Ciulei, L.** – *Probleme întâlnite*

de mine pe drumul unui rol; **Chiriță, C.** – *Câteva aspecte ale dramaturgiei filmului „În sat la noi“;* **Iarovici, E.** – *Despre graiul imaginilor în filmul „În sat la noi“;* **Deleanu, G.** – *Muzica filmului „În sat la noi“;* **Mugur, V.** – *Filmul „În sat la noi“ – o nouă experiență în munca actorilor;* de asemenea și alte intervenții semnate de actorii **Nana Ianculescu, Constantin Ramadan, Andrei Codarcea.**

1952

Mitrea Cocor

Producător: Studioul cinematografic „București“

Scenariul: adaptare de *Valeria* și *Profira Sadoveanu* după romanul academicianului *Mihail Sadoveanu*, distins cu Medalia de aur a Păcii; regia: *Marietta Sadova, Victor Iliu;* muzica: *Sabin Drăgoi*, artist emerit al R.P.R.; textele cântecelor: *Dumitru Corbea;* operator: *Wilfried Ott;* filmări combinate și trucaje: *ing. Al. Popescu, Cornel Dumitrescu;* decoruri: *Liviu Ciulei, Mircea Bodianu, Paul Bortnovschi;* costume: *Lucia Metsch;* sunetul: *V. Cantuniari;* montajul: *Aurelia Simionov*; machiajul: *Iancu Ștefănescu;* electrician șef: *Dumitru Vintileanu;* prim asistent de regie: *Elena Negreanu;* șef de producție: *E. Semo, Ștefan Staicu;* Orchestra simfonică a Comitetului Cinematografiei – dirijor *Edgar Cosma*; DISTRIBUȚIA: *Mitrea Cocor* – Septimiu Sever; *Mitrea, copil* – Cornel Rusu; *Stoica Cerneț* – Toma Dumitriu; *Cristea Treinasuri* – Gh. Mazilu; *Ghiță Lungu* – Dem. Savu; *Nastasia* – Aurelia Sorescu; *Stanca* – Ana Barcan; *Triglea* – N. Tomazoglu; *Costea Florea* – George Manu; *Profesorul* – Andrei Codarcea; *Locțiitorul politic* – Vasile Lăzărescu; *Plutonierul Cataramă* – Nucu Păunescu;

Plt. Gârneață – Cezar Rovințescu; *Logofătul Niță* – Titus Lapteș; *Uța* – Maria Voluntaru; *Baba Chița* – Leontina Ioanid; *Lt. col. Paladi* – Ion Talianu; *Didina* – Iarodara Nigrim; *Malacu* – Ion Henter; *În alte roluri* – Const. Ramadan, Gh. Ionescu-Gion, Gh. Soare, P. Stănescu, Ion Gheorghiu, A. Donos, Gh. Gâmă, Stroe Atanasiu, O. Ianculescu, G. Voinescu, E. Aramă, T. Popa, T. Arsenie; F. Stroe, R. Dumitriu, I. Focșa, Al. Lungu, I. Anghel, A. Cocea, Gh. Angheluță; Cu concursul M.F.A. al R.P.R. și al Muzeului regional de Artă Populară Craiova; *2847 m, alb-negru.*

Premiera: octombrie 1952; *Export:* R.P.Bulgară, R.P.Ungară, R.S.Cehoslovacă, R.P.Polonă, R.P. Chineză, R.S.F. Iugoslavă, R.P. Albania.

Comentarii: **Fărcășan, S.** – *Un nou film artistic românesc – „Mitrea Cocor"*, „Scânteia", 18 octombrie 1952; **Alexandrescu, Sică** – *O nouă realizare a cinematografiei românești, filmul „Mitrea Cocor"*, „Contemporanul", 24 octombrie 1952; **Lupu, Mihail** – *Filmul artistic „Mitrea Cocor"*, „Scânteia tineretului", 23 octombrie 1952; **Oproiu, Ecaterina** – *Noul film românesc „Mitrea Cocor"*, „România liberă", 17 octombrie 1952.

1953

O scrisoare pierdută

Producător: Studioul cinematografic „București"

Realizat după spectacolul Teatrului Național „I.L. Caragiale" din București; regia: *Sică Alexandrescu*, maestru emerit al artei, *Victor Iliu*, laureat al Premiului de stat; imaginea: *Andrei Feher*; sunetul: *Victor Cantuniari*; decorurile: *Giulio Tincu*; regizor secund: *Elena Negreanu*; montajul: *Aurelia*

Simionov; machiajul: *Jeanette Dumitrescu;* şef de producţie: *Ştefan Staicu;* Orchestra simfonică a cinematografiei; DISTRIBUŢIA: *Ştefan Tipătescu* – Niki Atanasiu; *Zaharia Trahanache* – Al. Giugaru; *Ghiţă Pristanda* – Marcel Anghelescu; *Un cetăţean turmentat* – Costache Antoniu, artist al poporului, laureat al Premiului de Stat; *Agamemnon Dandanache* – Radu Beligan, artist emerit; *Tache Farfuridi* – Ion Finteşteanu, artist emerit; *Iordache Brânzovenescu* – Gr. Vasiliu-Birlic, artist emerit; *Nae Caţavencu* – Ion Talianu, artist emerit; *Ionescu* – Ion Henter; *Popescu* – I. Iliescu; *Zoe Trahanache* – Elvira Godeanu, laureată a Premiului de Stat; *3798 m, alb-negru.*

Premiera: februarie 1954.

Comentarii: **Baranga, A.** – *„O scrisoare pierdută“*, „Scânteia“, 28 februarie 1954; **Silvestru, V.** – *Un eveniment artistic de seamă – primul film-spectacol românesc,* „Scânteia tineretului“, 26 februarie 1954; **Negreanu, E.** – *Spectacolul „O scrisoare pierdută“ pe platoul de filmare,* „Scânteia tineretului“, 26 ianuarie 1954; **Similcov, T.** – *Filmul spectacol „O scrisoare pierdută“*, „Munca“, 3 februarie 1954; **Negreanu, D.** – *„O scrisoare pierdută“*, „România liberă“, 6 februarie 1954; **Finteşteanu, I.** – *Primul nostru film-spectacol,* „Flacăra“, 15 ianuarie 1954.

1956

La Moara cu noroc

Producător – Studioul cinematografic „Bucureşti“

Adaptare după nuvela lui *I. Slavici* de *Alexandru Struţeanu* şi *Titus Popovici;* decoruri: *Nicolae Teodoru, Filip Dumitriu;* costume: *Florina Tomescu;* sunet: *Oscar Coman;* montaj: *Emanuela Libros;*

machiaj: *Elisabeta Steuer;* regizor secund: *Liviu Ciulei;* operator secund: *Ștefan Horvath;* maistru lumini: *Florea Straton;* șef de producție: *N. Constantinescu;* DISTRIBUȚIA: *Ghiță* – Constantin Codrescu; *Ana* – Ioana Bulcă-Diaconescu; *Lică Sămădăul* – Geo Barton, laureat al Premiului de Stat; *Pintea* – Colea Răutu; *Bătrâna* – Marietta Rareș; *Răuț* – Gh. Ghițulescu; *Buză Ruptă* – Benedict Dabija; *Săilă Bouarul* – I. Atanasiu-Atlas; *Comisarul* – Willy Ronea; *Doamna în doliu* – Valeria Gagialov; *Morți* – Sandu Sticlaru; *Lae* – Aurel Cioranu; *În alte roluri* – G. Manu, N. Săvulescu, D. Hagiac, C. Cron, N. Angelescu, T. Dănescu, C. Soare, M. Cojan, G. Gâmă, G. Cărare, O. Tudorache, M. Balaban, A. Donos, V. Fătu, V. Boghiță, N. Cristescu, G. Anghel, I. Niciu, L. Pop, A. Lungu; Cu concursul artiștilor instrumentiști – *Nicu Stănescu,* artist emerit al R.P.R., laureat al Premiului de Stat; *I. Rudăreanu,* laureat al Premiului de Stat, *C. Pandele* și al copiilor *A. Gorea, I. Ștefănescu, E. Ursu;* maestru de călărie: *N. Angelescu;* muzica: *Paul Constantinescu,* maestru emerit al artei din R.P.R., laureat al Premiului de Stat; Orchestra simfonică a Cinematografiei, dirijor *Edgar Cosma;* directorul filmului: *Andrei Negreanu;* imaginea: *Ovidiu Gologan;* regizor: *Victor Iliu,* laureat al Premiului de Stat; *2871 m, alb-negru.*

Premiera: 26 ianuarie 1957, la cinematograful PATRIA; cu acel prilej operatorii JURNALULUI DE ACTUALITĂȚI de la Studioul cinematografic „Al. Sahia" au impus o performanță, omagiind evenimentul și efortul artistic al realizării filmului „La Moara cu noroc". A fost filmată festivitatea ca atare, apoi, folosindu-se procedee de developare ultra-

rapidă în Laboratorul Floreasca, la sfârșitul proiecției au fost oferite spectatorilor imagini „impresionate" cu două ore în urmă... *Export* – U.R.S.S., R.P. Bulgaria, R.P. Ungaria, R.P. Polonia, R.P. Albania, RAU/TV, R.P. Cehoslovacia, R.P. Chineză, R.D. Vietnam.

Comentarii: **Bogdan, Lucia** – *Un succes al cinematografiei noastre*, „Munca", nr. 2888, 6 februarie 1957; **Costin, Dorian** – *Filmul românesc „Moara cu noroc"*, „Scânteia", nr. 3816, 30 ianuarie 1957; **Lemnaru, Oscar** – *Cronica filmului „Moara cu noroc"*, „România liberă", sâmbătă, 26 ianuarie 1957; **Sava, Valerian** – *În ajunul marii premiere*, „Scânteia tineretului", 30 ianuarie 1957, p. 4; **Schileru, Eugen** – *Moara cu noroc*, „Gazeta literară", an II, nr. 7 (153), joi 14 februarie 1957; **Silvestru, Valentin** – *Moara cu noroc*, „Contemporanul", nr. 5 (589), vineri, 1 februarie 1957; **Suchianu, D. I.** – *Cronica cinematografică – „Moara cu noroc"*, „Viața Românească" nr. 3, martie 1957, p. 165-168; **Suter, Emil** – *Spre un stil național*, „Film", nr. 2/1957, p. 8-14.

1964

Comoara din Vadul Vechi

Producător: Studioul cinematografic „București"

Scenariul: *V. Em. Galan;* muzica: *Tiberiu Olah;* decoruri și costume: *Nicolae Teodoru, Filip Dumitriu;* sunetul: *ing. Tiberiu Borcoman;* montajul: *Eugenia Naghi;* regizori: *Lucian Pintilie, Ion Niță;* asistent: *Gh. Constantinescu;* machiajul: *Elisabeta Harth;* redactor: *Cecilia Rădulescu;* operator: *Vasile Oglindă;* prim asistent: *Dumitru Radu;* asistent tehnic: *Dumitru Gaiță;* secretară platou; *Silvia Spătaru;* fotograf: *Ștefan Ciurea;* șef producție: *Alfonso Diez, Gheorghe Calamata;* filmări combinate: *Iurii Stoica;* maistru de

lumină: *Constantin Gheorghe;* maistru de platou: *Gheorghe Niță;* asistenți: sunet – *Ion Focșăneanu;* montaj – *Niculina Lăcătuș;* machiaj – *Suzana Almăjan, Dobrița Ochișor, Jana Mocanu;* recuziter – *Nicolae Urdea, Victor Lupu;* garderoba – *Natalia Seifert, Florica Horodinca;* Orchestra simfonică a Cinematografiei, dirijor: *Paul Popescu;* DISTRIBUȚIA: *Prisac* – Ștefan Mihăilescu-Brăila; *Ion Dohotaru* – Ion Caramitru; *Anița* – Mariana Pojar; *Maria* – Corina Constantinescu; *Zamfir* – Gheorghe Dinică; *Străinul* – Nicolae Tomazoglu; *Gheorghe* – Iulian Necșulescu; *Domnica* – Eugenia Bosânceanu; *Lenuța* – Dorina Nilă-Bentamar; *În alte roluri* – Gheorghe Soare, Emil Bozdogescu, Gheorghe Novac; director film: *Mihai Năstase*; imaginea: *Gheorghe Fischer*; regia: *Victor Iliu; 2473 m, alb-negru.*

Premiera: 2 noiembrie 1964; *Export* – R.D. Germană; Filmul a fost prezentat la Festivalul cinematografic internațional de la Melbourne și Adelaide, 1964.

Comentarii: **Atanasiu, Eugen** – *Comoara din Vadul Vechi,* „România liberă", nr. 6248, 17 noiembrie 1964, p. 2; **Bogdan, Lucia** – *Comoara din Vadul Vechi,* „Munca", anul XX, nr. 5286, miercuri 4 noiembrie 1964, p. 2; **Căliman, Călin** – „Contemporanul", nr. 34, 25 august 1963; *Mamaia, iunie 1964,* „Contemporanul" nr. 36/1964; **Caranfil, T.** – *Comoara din Vadul Vechi,* „Informația Bucureștiului", anul XII, nr. 3505, miercuri 11 noiembrie 1964, p. 2; **Costin, D.** – *Comoara din Vadul Vechi,* „Scânteia", anul XXXIV, nr. 6438, joi 12 noiembrie 1964, p. 2; **Gabrea, Radu** – *O secvență revelatoare,* „Cinema" nr. 2, 1965; **Mănoiu, Alice** – *Comoara din Vadul Vechi,* „Scânteia tineretului", nr.

4822, 17 noiembrie 1964; **Narti, Ana-Maria** – *Comoara din Vadul Vechi*, „Contemporanul", vineri 6 noiembrie 1964; **Nicolau, Silvia** – *Comoara din Vadul Vechi*, „Gazeta Literară", joi 12 noiembrie 1964, p. 6; **Sava, Valerian** – *Comoara din Vadul Vechi*, „Cinema", nr. 10 (22), octombrie 1964, p. 2-3; **Suchianu, D. I.** – *Comoara... De la nuvelă... la film*, „Cinema", 11/1964.

*

În fondul documentar VICTOR ILIU există proiecte de film (scenarii literare, scenarii regizorale); unul dintre acestea – BĂLCESCU – se „prelungește" în mărturii la Arhiva Națională de Filme, mai precis în probele cu actori din anul 1953, operatori fiind *Ovidiu Gologan și Aurel Samson*. Semnalez aceste testimonii, nu atât dintr-un scrupul de informare pentru ceea ce a însemnat truda lui Victor Iliu, cât pentru faptul că acolo, în acele „fotograme", se află chipuri și expresii de-a dreptul fascinante, mai puțin cunoscute, ale unor actori precum *Emanoil Petruț, Constantin Dinulescu, Tudorel Popa, Toma Dimitriu, Teodor Danetti, Ion Lucian, Petre Gheorghiu, Liviu Ciulei, Nicolae Sireteanu, Dem. Savu, Iurie Darie, Ernest Maftei, Colea Răutu* și, deliberat la urmă pe această listă fragmentară, *Clody Bertola*, o virtual-scăpărătoare, atunci, Ana Ipătescu...*(13 acte – 2840 m, alb-negru)*

Ab imo pectore

1972

La Studioul cinematografic „Al. Sahia" – scurtmetrajul documentar, portret – **„Victor Iliu"**; scenariul: *Sofia Bianca Iliu, Nicolae Cabel;* imaginea: *Nicolae Marinescu;* muzica: *Tiberiu Olah;* ilustrația muzicală: *Radu Zamfirescu;* montajul: *Anton Belici* (colaborator al lui Victor Iliu, în anul 1949); regia: *Nicolae Cabel* (film alb-negru, 35 mm; 415 m). *Premiera:* mai 1972, la al XXVIII-lea Congres F.I.A.F. (Federația Internațională a Arhivelor de Film), București. În Congres au fost prezentate două medalioane: scurtmetrajul *Victor Iliu* și lungmetrajul – *John Ford,* debut regizoral al lui *Peter Bogdanovich.*

Premiul „Tânărul creator", ACIN, 1972.

1973

VICTOR ILIU – Fascinația cinematografului ~

Antologie de *Bianca Sofia Iliu* și *George Littera;* cuvânt înainte de *Mihnea Gheorghiu;* postfață de *George Littera,* Editura Meridiane, București, 1973; redactor – *Viorica Matei;* tehnoredactor – *Petre Dumitru;* 236 pagini, tiraj – 3500 + 10 + 130 broșate; coperta – *Ioana Dragomirescu.*

Cronici/recenzii/însemnări:

Atanasiu, Eugen – *Un om, un crez, o carte*, CRONICA, nr. 16, 20 aprilie 1973;

Bokor, Petre – *Maestrul*, ASTRA, nr. 83, 4 aprilie 1973;

Cabel, Nicolae – *Fascinația cinematografului*, VIAȚA BUZĂULUI, nr. 1553, joi 22 februarie, 1973;

Căliman, Călin – *Victor Iliu și fascinația cinematografului*, „Contemporanul", 1973;

Ceuca, Justin – *Victor Iliu – Fascinația cinematografului*, TRIBUNA, 8 noiembrie 1973;

Mihăilescu, Magda – *Victor Iliu – Fascinația cinematografului*, FLACĂRA, nr. 12, 17 martie 1973;

Medvedov, Corneliu – *Victor Iliu – Pedagogul* – „În rafturile bibliotecii mele de cinefil se află, la locu-i bine prețuit, o carte. E poate singurul și cel mai profund manual de cinema pe care-l deține cultura românească. (...) „Fascinația cinematografului" constituie jurnalul de creație al marelui regizor VICTOR ILIU. Jurnalul de creație al unui pedagog de marcă, dar și abecedarul *oricărui* posibil creator de film. (...) În cutele memoriei mele stau nealterate de trecerea anilor câteva imagini-simbol, care-mi revin adesea, obsesiv, în clipele de nesiguranță, sau de liniște – un copac răzleț și trei călăreți profilați pe cerul plumburiu, un han arzând, asemenea unui destin împrăștiat de vânt, un om cu palmele bătătorite luptându-se cu plugul și brazdele uscate... (...) Sunt doar câteva semne cinetico-vizuale, prin care pedagogul Victor Iliu mă determină să-l simt cu mult mai aproape decât este. Sunt sigur că fiecare cineast român care se respectă apelează la filmoteca propriei sale amintiri pentru a revedea (...), cu

deosebire, fascinanta *Moară cu noroc.* (...) Pe genericul tulburătorului eseu cinematografic intitulat, *Apa, ca un bivol negru* (1971), prin care debutau absolvenți ai IATC-ului (...) scria, cu litere de-o șchioapă – *Închinăm acest film memoriei profesorului nostru Victor Iliu.* (...) Și repet – sunt sigur că orice cineast român, care se respectă, apelează la filmoteca propriei sale amintiri pentru a revedea creațiile lui Iliu. Personal, le vizionez pe ecranul minții mele după fiecare premieră românească la care asist. Dar, mai ales credeți-mă, în clipele de îndoială, singurătate și îndemn. Atunci, cu siguranță, scot din rafturile bibliotecii mele jurnalul de creație al Maestrului Iliu, abecedarul fascinant al învățăcelului ce-i sunt"; „*Convingeri comuniste*", revistă a Centrului Universitar București, anul IX, nr. 5, mai 1983, pag. 5, rubrica PERSONALITĂȚI ACCENTUATE;

Oproiu, Ecaterina – „(...) Antologie să-i spun? Nu. Pentru noi *Fascinația cinematografului* nu este numai o antologie. Este, în înțelesul cel mai strict, o carte de căpătâi. E sănătos să dormi în preajma unei cărți țâșnite din teama de somn". – *O carte de estetica și etica cinematografului,* ERA SOCIALISTĂ, anul LIII, iulie 14/1973, p. 52-53;

Rado, Petre – *Victor Iliu – Fascinația cinematografului,* „România Literară", nr. 13, 29 iulie 1973, p. 22;

Sava, Valerian – *Fascinația cinematografului, de Victor Iliu – Romanul unei vocații,* CINEMA, nr. 4, aprilie 1973, p. 41;

Vasilescu, Olteea – *Victor Iliu – Fascinația cinematografului,* „Studii și cercetări de istoria artei", seria – teatru, muzică, cinematograf, nr./1973.

1974

Scurtmetrajul documentar (alb-negru, 280 m, 35 mm), la același studio – SAHIA-FILM – *A doua scrisoare*, peste douăzeci și cinci de ani, „dialog“ cu nuvela cinematografică *Scrisoarea lui Ion Marin...*; Scenariul și regia: *Nicolae Cabel;* imaginea: *Romeo Chiriac;* ilustrația muzicală – *Radu Zamfirescu.*

1968-1989

Alexandrescu, Mircea – *O clipă*, „Cinema“, nr. 4 aprilie 1973, p. 40;

Arghezi, Tudor – „(...) Mi-aș permite să vă aduc aminte un film de excelentă ținută, trecut cu vederea, *Moara cu noroc*, realizat de unul dintr-ai noștri, film mult mai bun și mai adecvat particularităților românești, decât, de pildă, filmul *Ciulinii Bărăganului*, pentru care a fost adus un regizor francez“ (...), 13 octombrie 1959 – *O scrisoare a lui Arghezi*, „Contemporanul“, nr. 54, vineri 18 decembrie 1970;

Bostan, Elisabeta – *Modele vii pentru tânăra generație*, „Cinema“, nr. 9 (249), an XXI, septembrie 1983, p. 10-11;

Bulcă, Ioana – *Arta se face cu dragoste pentru oameni*, „Cinema“, nr. 249, an XXI, septembrie 1983, p. 11; *Niciodată nu venea în față* – „Prima dată l-am văzut pe Iliu la probe. Stătea cu mâinile la spate, cu fața ușor înclinată și adumbrită, cu un zâmbet bun și discret. Era cu un pas în spatele aparatului, de altfel niciodată nu obișnuia să vină în față, dintr-o modestie în care unii văd o efasare a personalității, eu însă sunt convinsă că exprima o etică și o credință tenace în puterea gândului său,

care nu avea nevoie de cabotinisme. Sub înfățișarea rezervată, era un om plin de poezie și farmec, pe care îl văd și astăzi într-un tablou ce trăiește pentru mine în culori pastel și linii estompate, deși regizorul era sever, minuțios aproape până la pedanterie, iar cu mine se purta mai degrabă aspru. Nu era poate foarte mulțumit cu ce reușisem să învăț în institut în singurul an absolvit până la data turnării filmului și cred că «rezervatul» și «ponderatul» Iliu a dat dovadă de o adevărată temeritate riscând să mă distribuie în rolul principal, pe mine care nu știam mai nimic, n-aveam nici-un fel de experiență" – „Almanah Cinema", 1987, p. 32;

Cabel, Nicolae – *Mărturie pentru Icar*, „Cinema", nr. 5, noiembrie 1972; *Nevoia de profesori*, „Cinema", nr. 9 (249), an XXI, septembrie 1983, p. 11; *Glasul memoriei*, „Cinema", nr. 8 (306), anul XXVI, august 1988, pag. 14-15; *Lecția unică, lecția necesară*, „Contemporanul", nr. 41 (2186), 7 octombrie 1988, p. 10;

Căliman, Călin – *Hanul, răscrucea, neantul – Omagiu* – „Almanah Cinema", 1970, p. 81; *Exemplul unui artist cetățean*: «Amintirea eminentului om de cultură și de film stăruie, cu aceeași intensitate, în gândul și inima tuturor celor care l-au cunoscut, care au avut parte de apropierea sa caldă, ocrotitoare, paternă. Cum poți uita, student fiind, emoția descoperirii unor noi ținuturi artistice pe care o oferea capodopera de suflet și simțire românească **La moara cu noroc?** Parc-a fost ieri: se re-inaugura cinematograful bucureștean „Patria" (după reparații și renovări), înspre sfârșitul lui ianuarie 1957, și afișul noii premiere avea să țină ecranul patru săp-

tămâni consecutive, caz fără precedent la un film românesc; am văzut filmul o dată, încă o dată și încă o dată, cu o bucurie greu de prins în cuvinte, simțind adevărata naștere a cinematografiei naționale. Cum poți uita, apoi, tânăr gazetar fiind, săptămâna petrecută la Pietroasele, unde Victor Iliu – asistat de un „nume nou" în regia de film, Lucian Pintilie – realiza **Comoara de la Vadul Vechi?** Am recitit zilele trecute reportajul publicat atunci în „Contemporanul": parc-a fost ieri, dialogurile dintre două filmări cu iscusitul creator de atmosferă cinematografică își păstrează nealterate actualitatea, vâna ideatică. Cum poți uita, apoi, plimbările tihnite de seară, de la Institut (unde Victor Iliu a pregătit pentru film și viață generații după generații de cineaști), de la institut spre casă, urcând agale pe „bulevardul cinematografelor", sau plimbările la fel de tihnite prin fața chioșcurilor de ape termale din Karlovy Vary, plimbări în care filmul era mai mult decât numitor comun, era diamant și cenușă, înger și demon, noroc și nenoroc?», „Contemporanul", nr. 41 (2186), 7 octombrie 1988, p. 10;

Caramitru, Ion – *Un artist care s-a gândit numai la binele artei românești*, „Cinema", nr. 9 (249), an XXI, septembrie 1983, p. 11; *Un personaj cehovian* – „Am mai încercat să scriu despre Victor Iliu și întotdeauna mi-a fost greu. În vara lui 1963, vară fierbinte cu cer sticlos și pământ uscat, exact cum dorea să fie atmosfera din filmul său, și-a dus echipa *Comorii din Vadul Vechi* la Pietroasele. Debutam în cinema împreună cu Gheorghe Dinică și Ștefan Mihăilescu-Brăila. Lucian Pintilie era secund la regie și-și începea și el cariera de cineast.

Student, priveam în jur fără să înțeleg mare lucru. Aparatul de filmat se plimba într-un ritm și după legi care-mi erau necunoscute. Cai, căruțe, dealuri pustii, pământ crăpat, căldură de nesuportat, câmp deschis și, undeva, retras sub singura umbrelă a echipei, cu scenariul pe genunchi, Victor Iliu. Scriind.

Avea ceva – azi îmi dau seama – dintr-un personaj cehovian, dacă nu din Cehov însuși. Fragil și delicat, tăcut, dar cu tresăriri de orgoliu care-l făceau rece și sever în vorbă – desena, pe paginile albe din scenariul său, filmul. Cadru de cadru, secvență de secvență. Puteam vedea filmul *Comoara din Vadul Vechi* răsfoind acel caiet care sper să mai existe undeva. Victor Iliu deținea acest secret propriu marilor regizori de film – viziunea sigură a ansamblului de imagini ce constituie un film. Probabil că și scenariul «*Morii cu noroc*» e la fel de desenat. Aceste două caiete de regie ar putea deveni material didactic și exemplu de urmat.

Din păcate n-am avut norocul să mai lucrez cu el. Am rămas însă atașat profund de personalitatea sa. Urmăream fascinat forța cu care își stăpânea boala care-l chinuia, forța unui bărbat întreg dominându-și suferința, zâmbind mereu. Și-a terminat filmul și nu după mult timp a plecat, lăsând în urmă o operă majoră, nu bogată în titluri, dar profund originală și mereu nouă. Sunt calitățile unui artist de excepție, nemulțumit de sine, tulburat de trecerea sa prin viață." – „Cinema", nr. 8 (306), an XXVI, august 1988, p. 14;

Calotescu, Virgil – *Exemplar ca om și cetățean* – „Cinema", nr. 8 (306), an XXVI, august 1988, p. 15;

Cernat, Manuela – *Noblețea spiritului clasic – „Când dispare un om se pierde în neant un cer cu constelații de amintiri"*, nota melancolic Victor Iliu în *Jurnalul* său, în martie 1968. Se știa condamnat. Câteva luni mai târziu, la 4 septembrie, necruțătoarea boală îl dobora. De-atunci încoace, în pofida legilor fizicii, dar în consens cu ale istoriei culturii, pe cerul filmului românesc constelația *Victor Iliu* strălucește cu mereu mai dureroasă intensitate, pentru că tot mai acut înțelegem cât de esențială a fost prezența lui în maturizarea estetică a cinematografiei noastre, în instaurarea unui climat de urbanitate în rândul breslașilor noștri. De n-ar fi fost să ne părăsească, cât de benefic ar fi înrâurit el destinele producției naționale.

Artist mistuit până la obsesie de aspirația spre perfecțiune, spre o mereu mai înaltă instanță culturală a creației, teoretician de marcă – dovadă, volumul postum *Fascinația cinematografului* – și mentor fără egal (...), Iliu și-a închinat întreaga energie, până la sacrificiul de sine, iubirii sale de-o viață, filmul...

(...) a crezut cu putere în șansa de afirmare a industriei autohtone și s-a luptat cu curaj pentru autonomia esteticii filmice, pentru respectarea specificității limbajului imaginilor, într-o vreme când, confundată cu formalismul, preocuparea pentru *stil* era pusă la zid. Cu zâmbetul lui netulburat, de ardelean impasibil la mareele istoriei, a știut să înfrunte demonii dogmatismului pledând cu glas potolit, dar nu mai puțin ferm, cauza artei, ținând piept imposturii. Imensul prestigiu intelectual,

politic și profesional n-a pregetat să și-l arunce în joc spre a-și apăra confrații în clipele de cumpănă. Celebră a rămas intervenția din presă în favoarea comediei *Directorul nostru* a lui *Jean Georgescu*, scoasă, printr-o subtilă și elegantă argumentare teoretică, de sub, pe atunci fatală acuza „greșelilor ideologice“, formulată de adepții jdanovismului.

Într-o existență scurtă, dar plină cât pentru trei, (...) Victor Iliu a rămas de o modestie și de o discreție absolut unice și irepetabile într-o branșă bântuită cu furie de egolatrie. Cu grijă de părinte a urmărit traiectoria colegilor, bucurându-se de fiece izbândă și grăbindu-se să o semnaleze în presă, suferind sincer pentru fiece eșec. Într-un timp al urgențelor organizatorice și-a răpit din sănătate și din ceasurile creației spre a se dărui senin celorlalți, iertându-le ingratitudinea cu care, câtă vreme l-au avut alături, n-au încetat să-i reproșeze zgârcenia filmografiei, fără a-i înțelege sacrificiul, fără a observa că blândul Iliu își zidise o parte din proiectele visate la temelia cinematografiei românești în curs de afirmare“ – *„România Literară“*;

Littera, George – *Linia clasică*, „Cinema“, nr. 9 (249), an XXI, septembrie 1988, p. 11; *Puternica unitate de stil*, „Cinema“, an XXV, nr. 4 (291), aprilie 1987, p. 15;

Darian, Adina - *Harul*, „Cinema“, an X, nr. 11 (119), noiembrie 1972, p. 12; *Victor Iliu*, „Contemporanul“, 23 septembrie, 1983;

Marcus, Manole – *Obsesia lui – talentul*, „Cinema“, nr. 8 (306), an XXVI, august 1988, p. 15;

Mureșan, Mircea – *Lecții de film, lecții de viață*, „Cinema", nr. 9 (249), an XXI, septembrie 1983, p. 11;

Oproiu, Ecaterina – *Angelicus*, „Cinema", an, X, nr. 11 (119), noiembrie 1972, p. 12; *Victor Iliu sau lumina și mustrarea purității* – „(...) Făptura lui a fost întotdeauna plăpândă, dar harul lui a avut până în ultima clipă vitalitatea copacilor predestinați să devină monumente ale naturii. A cui e vina, dacă timpul nu i-a dat răgazul să treacă pe peliculă toate filmele care suiau în seva acestui falnic copac? *Moara cu noroc* și celelalte filme lăsate în urma lui, filme esențiale pentru cultura românească a acestor decenii, au închis mărturia unor memorabile sculpturi în celuloid. Tăieturi viguroase, muchii dure, o tumultuoasă forță de gând și de fapte. El, blândețea personificată, a lăsat amintirea unei arte aspre, mustind de patimi grele, mișcată de porniri neîndurătoare. Opera lui transmite un sentiment de forță, dar cel care o radiografiază cu puțină atenție, simte că sub muchiile tari tremură o rază nespus de gingașă. Din inima conflictelor acelea neguroase, pâlpâie spre noi o lumină dulce-amară. Lumina aceasta este, fără îndoială, propria lui suflare". – „Cinema", nr. 9 (189), an XVI, septembrie 1978, p. 5;

Păruș, Marcel – *Tinerețea, ca un mare principiu*, „Cinema";

Popovici, Titus – *Epoca romantismului organizatoric* – "(...) Am revăzut azi «Moara cu noroc» și toată ziua, până târziu, m-a chinuit remușcarea, Iliu avusese dreptate. Nu sută la sută, dar în mod sigur în ceea ce era esențial. Pentru că, în mod cert,

«Moara cu noroc» e *primul* film românesc. Un film matur, de-o splendidă plasticitate, actorii conduși cu o mână sigură... (...) De puține ori am mai văzut un «suspense» atât de magistral condus, cu economia de mijloace a adevăratei arte, ca acela al crimei și procesului". Cinema, nr. 10, octombrie 1972, p. 13;

Cerna-Rădulescu, Al. – *Omagiu lui Victor Iliu*, „România Literară", 15 ianuarie 1970;

Răutu, Colea – *Când filmul se face de la sine* – „Deși un om plin de idei, apt să le susțină, cu cea mai aleasă elocință, Iliu nu vorbea mult, nu stătea fără rost în discuții. Venea pe platou având totul pregătit în caiet, cadrele desenate dinainte și chiar portretul fiecărui interpret schițat. Oricare dintre noi păstrează dealtfel de la el cel puțin câte un asemenea desen. În plus, pe scenariul regizoral pe care-l scrisese și după care se filma, el decupa încă o dată secvența, fie în prealabil, fie în cursul zilei de filmare, cu compoziția fiecărui cadru și schema de lucru pe platou, cu indicarea punctului în care se află și unghiulațiile câmpului de mișcare a actorilor în decor. Astfel, pentru colaboratorii săi – secundul, operatorul, asistenții și noi, actorii – totul era clar și filmarea decurgea, ca să zic așa, „de la sine". Iliu părea că-și vede în acest timp de gândurile lui și, din această cauză, pentru unii, trecea aproape neobservat. Iar în intervalul dintre două filmări, când se pregătea cadrul și se punea lumina, părea de-a dreptul distrat, citea sau își făcea de treabă cu vreun cuib de pasăre sau vreun trifoi cu patru foi, cum îi plăcea să descopere așa ceva prin iarba din

jur. Dar asta nu înseamnă că filmul nu era și nu este al lui, de la primul la ultimul cadru", „Almanah Cinema", 1987, p. 32-33;

Rusan, Romulus – *Dimensiunea mitică* – „(...) Spre deosebire de *Moara cu noroc*, unde tonul păstrează o încordată neutralitate cu subiectul, în *Comoara*... Iliu își precizează o atitudine emoțională. Ce-i drept, indirect, prin atmosfera de tragedie antică pe care o face să plutească. (...) Grija pentru această dimensiune mitică, adăugată cunoscutului scrupul pentru detaliul plastic, i-a dat filmului o respirație largă. Obiectele-leitmotiv ritmează desfășurarea epică obținând în același timp din „fatum"-ul general semnificații de simbol. Soarta cailor pare un avertisment pentru oameni care, dominați de rapacitate, s-ar putea să piardă din vedere ce este în afara acestui prim cerc al universului. De câte ori veți merge la Cinematecă să revedeți un film de Iliu, gândiți-vă și la această operă de sfârșit în care, presimțind că trebuie să spună totul, el a spus poate prea mult pentru un singur film, dar a spus ceva și în locul celorlalte". – „România Literară", an XX, nr. 51, joi 17 decembrie 1987, p. 17;

Sava, Valerian – *Nașterea unui film*, „Almanah Cinema", 1987, p. 30-31; *Norocul și nenorocul Morii cu noroc*, „Almanah Cinema", 1987, p. 26-29;

Sorescu, Marin – *Oameni ca el*, „Cinema", an X, nr. 11 (119), noiembrie 1972, p. 12-13;

Suchianu, D. I. – *Reluări, excelentă idee* – „România literară", nr. 12, 21 martie 1974; *Victor Iliu, profesorul nostru* – „Aș vrea să termin cu o frază care să zică lumii întregi admirația și iubirea mea

pentru acest prinț al minții cinematografice românești. Nu o voi face, căci au făcut-o alți doi camarazi, și desigur mult mai frumos decât aș putea-o face eu. Citiți, reproduse, în excelenta lucrare a lui George Littera, pagina scrisă de Lucian Pintilie, precum și aceea scrisă de Ecaterina Oproiu. E cel mai drept omagiu ce i se poate aduce scumpului meu prieten". – „Cinema", februarie 1976;

Tomescu, Florina – *Național, european, universal* – „Victor Iliu era un om înzestrat cu o cultură temeinică și o informație bogată în multe domenii, cu deosebire în ceea ce privește cinematograful și artele plastice. Informația și înzestrarea sa cred chiar că erau mult mai însemnate decât lăsa să se vadă și, în orice caz, decât a apucat să le fructifice în filme. O personalitate complexă, care nu se lăsa ușor descifrată." – „Almanah Cinema", 1987, p.33;

Tomozei, Gheorghe – *Desene pe asfalt, „La Moara cu noroc"* – „(...) «Moara» nu e doar a sicrielor ronde de aluminiu de la Arhivă, ori doar a regizorilor mai tineri care-i împrumută, evident creator virtuțile nevestejite. Și s-ar cuveni ca «Moara» să beneficieze de o reprogramare pe ecrane în exemplare cu sunetul restaurat, cu imagini descinzând din pelicula originară și neepurate prin vreme de supervizori isteți ori de foarfecele proiecționiștilor... Ce sacru grâu a măcinat Victor Iliu în «Moara» sa spre care încă mergem, chiar de-am văzut-o cu aripile arse?" – „Flacăra", nr. 26, 25 martie 1981, p. 21; *Victor Iliu – „La Moara"*, „Povestea vorbei", supliment „Viața Românească", p. 18.

*

Căliman, Călin – *Victor Iliu, artistul cetățean* (note, la expoziția de desen și pictură) – „Era Socialistă", aprilie, 7/1976, p. 53.

Dragu, Petre – *Desenele lui Victor Iliu*, „Scânteia", 21 martie 1976.

Nanu, Ion Sava – *Un Victor Iliu inedit – desenator și pictor*, „Cinema", nr. 1, ianuarie 1975.

*

Victor Iliu, confesiuni postume

O artă revoluționară – „România Literară", nr. 37, 7 septembrie 1972, p. 21; *Cinematograful românesc* (articol reprodus din „România Literară", 1939) și *Artă poetică*, pagini de jurnal; ambele în pagina: *60 de ani de la nașterea lui Victor Iliu*, „România Literară", nr. 43, joi, 23 noiembrie 1972; aceeași pagină mai cuprinde două intervenții semnate de **Jean Georgescu** și **Sorin Titel**; *Pagini inedite de jurnal*, „Contemporanul", nr. 49, 1 decembrie 1972; *Jurnal, Călătorie prin Asia*, „Almanah Cinema 1973", p. 134-139 (cu desene-portrete ale lui Victor Iliu: *Autoportret, Liviu Ciulei, Ștefan Ciubotărașu, Iulian Mihu, Colea Răutu); Pentru a putea înțelege* (pagini de jurnal 1940-1950), „Almanah Cinema 1978", p. 88-89; *Memoria unei geneze* (pagini din caietul de regie – *Moara cu noroc*; cu desene ale autorului), „Almanah Cinema 1979", p. 64-65.

Intra muros

„Victor Iliu, regizor român; format în Franța, el a realizat după război două filme cu pregnantă atmosferă țărănească – «În sat la noi» (1950), co-regizor – Jean Georgescu, și, mai ales, «Mitrea Cocor» (1954), după un roman de Mihail Sadoveanu".

Nota de mai sus figurează în DICTIONNAIRE DES CINEASTES, Microcosme Editions du Seuil, 1965, dicționar semnat nici mai mult, nici mai puțin decât de către reputatul Georges SADOUL.

Departe de mine cea mai mică tentație de a polemiza cu inadvertențele, să zicem, ale ilustrului istoric de film, socotind că, în lucrarea respectivă, ele se limitează numai la cineastul român despre care, până la aceasta filă de carte, cititorul meu a mai aflat câte ceva... Așadar, nu am apelat nici la *Dicționarul* din 1974 al lui *Cornel Cristian și B. T. Râpeanu,* nici la acela din 1996 semnat de *Cristina Corciovescu și B. T. Râpeanu,* autori ce au „controlat" mai bine datele cu care „mobilează" fosa rezervată cineastului *Victor Iliu...* Reperul – „Dicționar Sadoul" – mâhnește însă prin imprecizie (anii de realizare sunt 1951 și, respectiv, 1952) și omisiune, în sensul că *Victor Iliu* semnase, până la data apariției dicționarului, „capul de operă" atât de des invocat/evocat – **La Moara cu noroc**. Iar filmul **Mitrea**

Cocor, dincolo de limitele sale conjuncturale (conținutistic vorbind), are un al doilea autor în persoana reputatei *Marietta Sadova* de la care, sunt convins, atât de exigentul cu sine *Victor Iliu* va fi preluat ceva...

Cât privește acribia/ilustrului istoric – *Victor Iliu* nu s-a format în Franța! Să fie aceasta ultima ironie a sorții pentru oricare cineast român de ieri, de azi și, de ce nu, de mâine...

*

Exordiul odată depășit, e firesc să deschidem „porțile" înspre travaliul artistic susținut de Victor Iliu într-o operă în care nu primează cantitatea... Gest inconfortabil, în ceea ce mă privește, întrucât sper a mă dedubla între reperul – venerație și cerința lucidității la care mă obligă experiența umană și profesională acumulate până acum.

Cum o parte din filmele în discuție sunt marcate de inegalități de construcție, de stil, „vina estetică" (atât cât este) neputându-se „împărți" farmaceutic între o „semnătură" și alta, îmi voi îngădui o lectură cronologică, risc asumat, chiar dacă analiza ar putea dobândi „nuanțe" didacticiste.

Anul 1848... face parte, în ordine deci, din filmografia „veteranului" *Jean Mihail* marcând totodată și „primul pas" în aceea a lui *Victor Iliu*. Este circumscris unui gest propagandistic pe cota calitativă cea mai de jos a unei asemenea întreprinderi. Surprinzător, „întâlnirea cu numele lui Geo Bogza... frisonează, iar numele lui Mihail Roller, cel ce în epocă rescria istoria românească, explică și susține, fără nici un comentariu din partea noastră, deriziunea... Chiar dacă plopi se leagănă frenetic în vân-

tul puternic, chiar dacă imagistic sunt apelate „orgile“ Detunatei, atât acestea cât și evocarea portretistică a lui Horea, Cloșca și Crișan, a lui Tudor Vladimirescu ori Nicolae Bălcescu trădează „citirea“ pe de-asupra lucrurilor, discursul reducându-se la un manifest ce astăzi poate obține, cel mult, un zâmbet crispat, consternant... Îmi îngădui, față de mine însumi, o întrebare pentru că m-am bucurat de lecțiile aplicate ale plasticianului Iliu – cum ar fi „rezolvat“ domnia sa, cu adevărat, acest film flanând fără constrângeri în materia informației grafice și afective din stampele și gravurile vremurilor evocate?

*

Dacă am recurge, ca în demonstrațiile matematice, la un artificiu de calcul putând „dezbrăca“ de „haina“ acuzat politizantă filmul/nuvelă **Scrisoarea lui Ion Marin către „Scânteia“**, am citi *in nuce* pe adevăratul cineast – compoziția plastică, felul de a alege chipuri expresive, un mod de a decupa în realul cotidian, cu știință și simț al măsurii pentru a recompune, în fraze cinematografice elocvente, o lume pe care cineastul a privit-o cu respect, cu devoțiune aș zice, încercând să-i înțeleagă rosturile în filiațiile ei cosmice...

Scrisoarea lui Ion Marin..., în epocă a avut un rol eminamente tezist; era anul 1949 când începea în România, între altele și „transplantul colhoz“, după canonul sovietic... Comentariul abundă în redundante sloganuri politice, mai ales când trebuiau accentuate normativele perioadei istorice – alianța clasei muncitoare cu țărănimea, model de

conduită civică sub „flamura" partidului unic... Nu pentru că suntem în 1996 și România trăiește o cu totul altă perspectivă asupra a ceea ce numeam, până nu demult, „obsedantul deceniu". Documentarul acesta, semnat de Victor Iliu, depozitează mărturii de necontestat despre „chipul" satului românesc din Bărăgan sleit de o secetă multiplă – se terminase războiul, mușcaseră adânc vipiile, se instaurase un alt regim politic, de import... Case mărunte, obidite, cai costelivi, chipuri răvășite de suferințe istorice, de suferințe fizice... Pământ și cer, cer sterp, pământ umilit, toate acestea filmate (cu inegalabilul Ovidiu Gologan) după rigori tehnico-artistice care l-ar fi făcut invidios până și pe celebrul imagist Gabriel Figueroa, despre a cărui influență ne-a vorbit, adeseori, cu mândrie, Profesorul... Brazdele de pământ, „riduri" dătătoare de viață pe chipul maicii țărână, Victor Iliu le-a iubit obsesiv, marcându-le atât în *Scrisoare...*, cât și în *Comoara...*, mai ales, cu acea venerație existentă agrest în fiul de țăran de pe plaiurile transilvane. Acum, la reîntâlnirea cu filmul, mi-am propus exercițiul denudării acestuia de coloana sonoră atât de „viciată" și am găsit ceea ce intuiam – un ritm interior suplu, o frazare compatibilă cu „mișcarea" lăuntrică de espectativă/retractare/neîncredere a țăranului de atunci față de experiența socială care, aparent, i se propunea doar. Bănuiau oare autorii formei de „convingere" prin film „normele de convingere" la care urma să se ajungă în 1962, când peste drama ruperii țăranului de pământul său cădea o uriașă cortină, cortină ale cărei „umbre" mai stăruie și astăzi... Există în film, cum spuneam, motive plas-

tice recurente în preocupările de limbaj ale lui Victor Iliu, între ele, copăcelul/copac singur, bătut de vânt... El nu trebuie „citit" *in stricto sensu* față de teza filmului, el se propune ca un posibil *alter-ego* al artistului ce începea a se „dezghioca" într-o vreme și într-o țară supuse unor avataruri socio-istorice fără precedent...

În 1974, preocupat de „replica" din *A doua scrisoare*, am întâlnit eroul-interpret din 1949 – Dragu Vulcan. Meditativ, adunat în sine, vorbind puțin, fără nici o urmă din „gloria" atenției ce i se dăduse, în aceeași casă-ghioc; copiii erau la slujbe, în orașele învecinate. Nevasta lui, Maria, se descoperise „rapsod popular", cu versuri sprințare despre satul nou și viața nouă. Și-l ținea bine minte pe Victor *Iuliu!*... Ceva se mai schimbase însă... Apă curentă și uriașe podgorii peste mari zone nisipoase. Nu inventariez acum nici cele bune, nici cele rele... Am înrâurit, fără să vreau, emoția curată a unui bărbat încă tânăr... Proiectasem în sat, cu un aparat mobil (nu aveau cinematograf!) filmul făcut în urmă cu un sfert de secol. Cei ce supraviețuiseră, lăcrimau într-o tăcere de priveghi. Bărbatul amintit m-a rugat, de data asta cu fiul cel mai mic în brațe, să mai „dau" o dată filmul... Unul din portretele acelea de pe ecran, fascinante în asceza lor, era tatăl său. Nu avea nici o fotografie a acestuia. Acum se ivise ocazia ca ultimul său copil să-l poată vedea și ei, măcar așa, pe ecran pe „tat-su mare".

Părerea mea că atunci, în acei ani, dincolo de teză, Victor Iliu a făcut filmul cu respect pentru *pământ și oamenii* lui, nu pentru comanda socială în sine. Cu venerație pentru mâinile trudite, pentru

frunțile roase de neliniști, de nesiguranțe, de spaime, pentru caii alături de care ei, oamenii, au asudat și au îngenuncheat perpetuu în istoria mereu fulgerată a neamului românesc.

*

Tandemul *Jean Georgescu – Victor Iliu*, pentru întreprinderea filmică numită *În sat la noi* pare a fi funcționat nu la cotele cele mai înalte ale fiecăruia în parte. Jean Georgescu eclatase cu al său *O noapte furtunoasă*; Victor Iliu citise „bărbătește“ o pagină (dincolo de teză) dintr-o lume de care era legat organic – satul românesc...

Desigur, nu privirea condescendentă este cea mai fericită, dar și acest film înseamnă o „etapă“, cu accente ilare, cu stângăcii, cu „adieri“ operetistice; se cade a fi judecat ca atare, moment premergător „nașterii“ altei serii de cineaști alcătuind ei înșiși o etapă... Parabola cuceririi Everestului nu cred a se epuiza vreodată, ea frizând intimitatea legilor firii... Mărturisesc, nu pot „cântări“ nici corect, nici obiectiv (cu spirit analitic, adică) „prezența“ fiecăruia dintre cei doi regizori într-un discurs a cărui sorginte este o nuvelă nu mai puțin tezistă, „copleșită“ încă din 1949 cu un substanțial Premiu de Stat... Altfel, prestațiile pe compartimente sunt notabile – imaginea, parte din decoruri/ambianțe, ca și unele contribuții actoricești, cu precădere „chipurile“ distribuite – *Const. Ramadan, Nana Ianculescu, George Manu, Nucu Păunescu, Andrei Codarcea, Liviu Ciulei...*

*

Mult mai dinamic, mai subtil și stenic în substanța unor secvențe rămâne, prin comparație, celălalt film semnat de *Victor Iliu*, de data aceasta alături de *Marietta Sadova*. Geneza e marcată *de și în* romanul omonim al lui Mihail Sadoveanu, scriere redundantă în epocă, persiflată uneori și astăzi – *Mitrea Cocor*... Destinul copilului, ulterior flăcăul Mitrea, al cărui tată fusese supranumit Cocor, este unul comun pentru țăranul din Câmpia Română... Țăran și sat aflate la pragul celei de-a doua conflagrații mondiale. Și cu acel plus de dramatism, în povestire, pe care-l conferă dispariția intempestivă a părinților, după o ploaie năprasnică de vară când podul peste care trecea căruța acestora este rupt de ape... Conflictul cu fratele-morar, cu boierul locurilor; dragostea pentru mai săraca Nastasia, plecarea la oaste, contactul cu ideile revoluționare; intrarea României în război, prizonieratul, revenirea în țară cu Divizia „Tudor Vladimirescu“... Se naște copilul său și al Nastasiei, apoi urmează exproprierea când, pe câmp, la Dropii, boierul Cristea Treinasuri e înfruntat/învins de tânărul tată – Mitrea Cocor... Se simte sau nu amuzamentul meu din aceste clipe. Nu persiflez nici filmul, nici romanul. Îi dau cu tifla adolescentului care am fost și care, atunci, în anii '50, „studiase“ multe ore, la Limba română, scrierea cu pricina, fapt pentru care un profesor mai hâtru (de istorie, sic!) afirmase că o parte din colegii săi de catedră deveniseră dascăli de... Mitrea Cocor. Scuzată-mi fie digresiunea, cu atât mai mult cu cât în filmul *Mitrea Cocor* sunt evi-

dente o concepție regizorală, preocuparea pentru atmosferă, fie în scenele de viață rurală, fie în cele de cazarmă, fie în unele secvențe ale frontului... Cu toate acestea discursul e inegal, uneori „strangulat“, cu sincope-hiatusuri aparent inabile și, mai ales, cu un final abrupt, inconsistent, în opoziție cu minuția construirii/conducerii unor scene/secvențe... Cvasi-documentarismul treieratului; satul, dinaintea furtunii de vară; alternarea abilă dintre documentul luptelor reale și materialul special filmat; numărarea banilor, noaptea, de către morarul Ghiță și nevasta acestuia, anticipând (de ce nu?) scena din *Moara...*; debarcarea militarilor români, noaptea, pe câmp; calul alb între corturile bivuacului; panica dimineții de război...

Autorii au adoptat însă (se putea oare altfel?!) și clișee, nu puține, cu precădere îndoctrinarea prizonierilor români care, acolo, în „continentul U.R.S.S.“ alcătuiesc prima din cele două divizii de voluntari pentru luptele de pe frontul antihitlerist.

Distribuția denotă o „mână“ mai fermă, un ochi mult mai sagace în selecție; filmările combinate și trucajele sunt deasupra stângăciilor de început ale „uzinei“ de la Buftea; operatorul, același de la *În sat la noi*, e mult mai dezinvolt decât în întreprinderea anterioară și nu mă surprinde nici astăzi că, în peisajul cinematografului din „țarc“, filmul s-a remarcat la competiția de la Karlovy Vary... Nu uita, cititorule, că toate acestea înseamnă anul 1952 și astăzi, în 1996 încerc să înțeleg, după o anumită experiență personală, avatarurile inteligențelor numite *Marietta Sadova, Victor Iliu...*

*

Despre ***O scrisoare pierdută***, la una din prelegeri, Profesorul conchidea – „film-conservă"; necesar, cu valoare testimonială în primul rând, mai ales că regulile „decupajului" sunt mai labile, actorul și jocul său constituind un „semn" într-un decor/convenție specific limbajului ce se dezvoltă în spațiul scenic... Prim-planurile sau detaliile semnificative nu au relevanță; aparatul se mișcă uneori lent, stânga/dreapta, alteori pătrunde sau iese din „decor", da, din decor, întrucât filmările s-au făcut nu în teatru, ci pe platourile TOMIS și FLOREASCA... *O, tempora...*

Sică Alexandrescu, precum și *Victor Iliu* au tezaurizat atunci, cu dragoste, un act de cultură major, pentru că, pentru că și astăzi, în 1996, la masa de montaj (înainte-înapoi!) m-am bucurat ca un copil de recitalul unei distribuții pe care am menționat-o, din toată inima, *in integrum*.

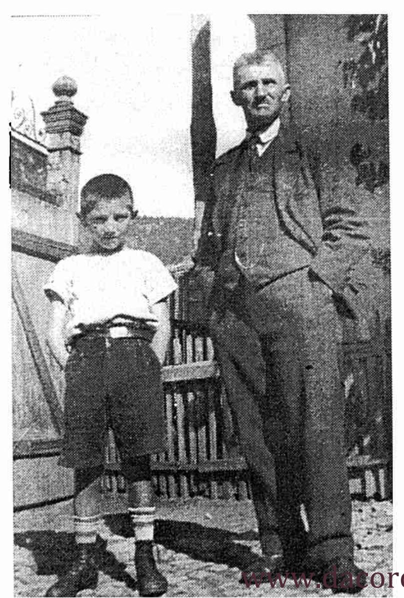
*

Și acum... în vârful picioarelor! Profesorul e aici, urmărește acest nou, temerar examen al meu...

La Moara cu noroc... Vitalitatea, aproape neștirbită, a acestei opere cinematografice, fundamentală, în capitolul românesc din istoria celei de-a șaptea arte, exultă mai puțin din stratul ei narativ, cât din eleganța, forța și suplețea rostirii regizorale...

Văd și revăd acest film, ori de câte ori am ocazia, de peste treizecei de ani... Astfel am cântărit, re-cântărit păreri proprii, puncte de vedere asimilate sau

1. Mama, Elena, primăvara – 1972. La Sălişte (Sibiu) se contura portretul cinematografic al fiului, Victor...

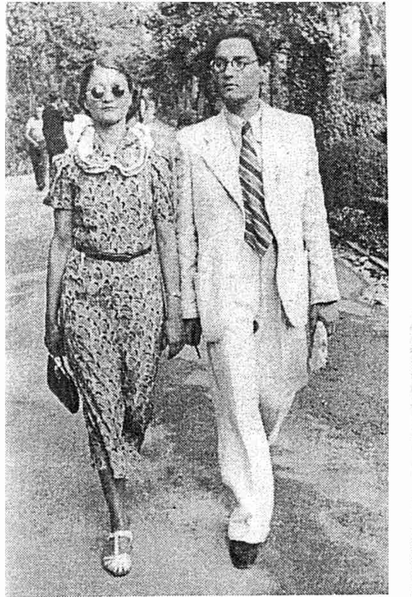

2. Iosif, tatăl, şi Vasile, cel mai mic dintre fraţi...

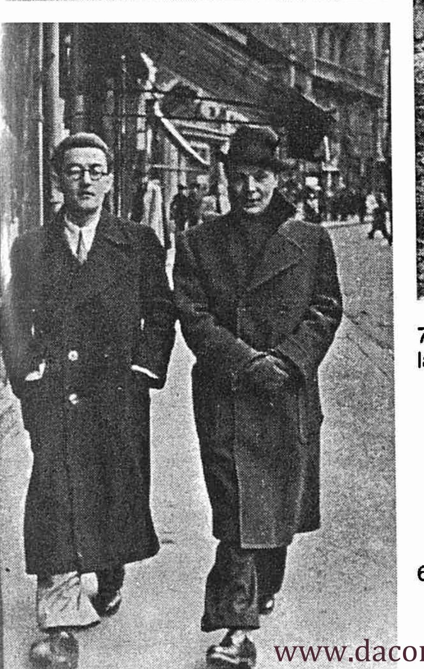

3. După bacalaureat...

4. Absolvenţii liceului din Sălişte; Victor Iliu – rândul întâi, al treilea din dreapta.

5. Idilă, în studenţie...

6. Pe Calea Victoriei, cu Jean Georgescu.

7. La aparat, A. Morrin, septembrie 1941; lângă cameră, asistentul Victor Iliu.

8. În peisaj... Primele emoţii de „autor" al imaginii.

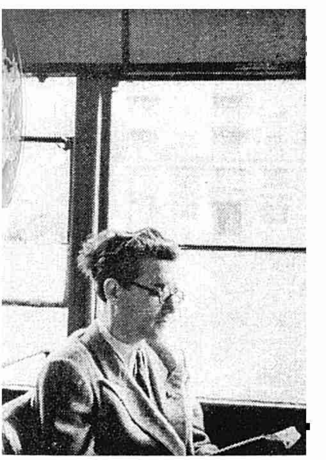

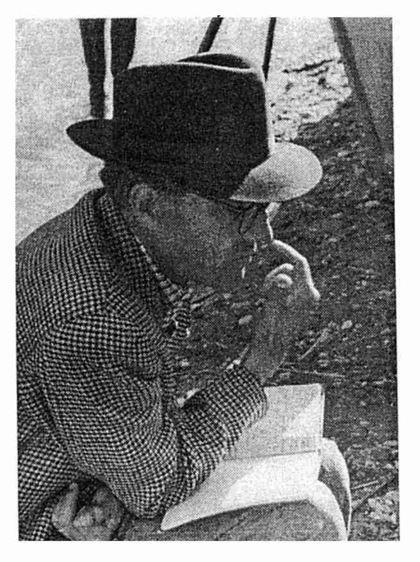
9. În refugiu, la Şercaia. Victor Iliu „fixa" silueta unui prieten – pictorul Costin Ioanid.

10./11./12. Ipostaze moscovite.

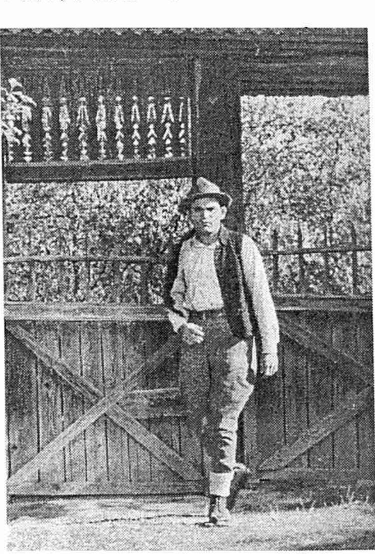

14. Un viitor om de film, Liviu Ciulei. Acum, actor... *În sat la noi.*

13. Solilocviu... Între două „cadre" – *În sat la noi.*

15. Alt repaus... *Scrisoarea lui Ion Marin...* (cu „actele", producătorul Ştefan Staicu).

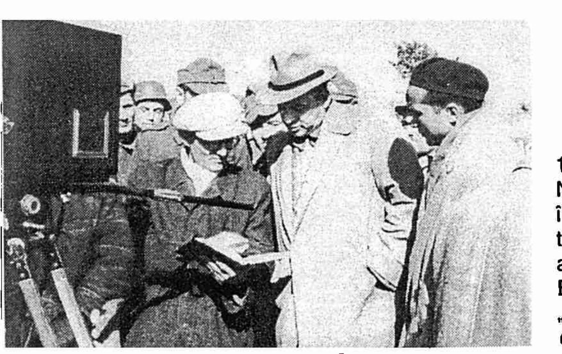

16. Victor Iliu, Marietta Sadova, Aurelia Sorescu... La *Mitrea Cocor.*

17. Cu Dem Savu: pauză, la *Mitrea Cocor.*

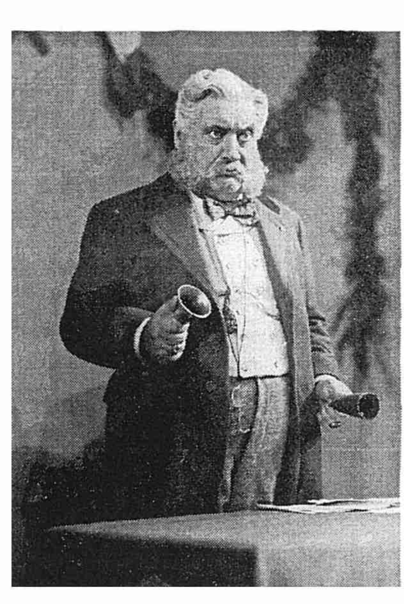

18. La acelaşi film, cu Nikolai Cerkasov; se întâlniseră pe platourile din Moscova atunci când S. M. Eisenstein, profesorul, „orchestra" *Ivan cel Groaznic.*

19. Elvira Godeanu, recte *Coana Joițica*...

20. ... alături de *Cațavencu* (Ion Talianu)...

21. ... şi „prezidentul", onorabilul *Nenea Zaharia* (Alexandru Giugaru).

22. Niki Atanasiu, Sică Alexandrescu, Victor Iliu (în picioare) şi Alexandru Giugaru... Respiro, la *O scrisoare pierdută*.

23. Din lumea umbrelor – Victor Iliu, Benedict Dabija... Se năştea capodopera *La Moara cu noroc*.

24. Înaintea altui cadru. Tot al *Morii*...

25. Cu Geo Barton, la acelaşi travaliu confratern – *Moara...*

26. 1956, Hărman... Decorul *Morii...* Doi camarazi, doi truditori întru cinematograf – Alberto Cavalcanti (stânga) şi Victor Iliu.

27. Pentru statuarea *Morii...*, i s-a spus *Ana* (Ioana Bulcă)...

28. El se numea *Ghiţă* (Constantin Codrescu)...

29. ...iar el, o vibraţie malefică – *Lică Sămădăul* (Geo Barton).

30. „Auri, sacra fames“ (Ioana Bulcă, Constantin Codrescu, Marietta Rareş).

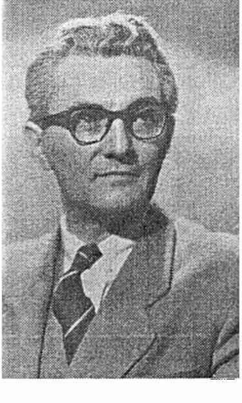
31. „Fatum"-ul, în derulare – *Ana* şi *Ghiţă*.

32. Un triptic dintr-o distribuţie de bijutier: în stânga – Aurel Cioranu *(Lae);* în centru – Mihai Vasile Boghiţă.

33. Un arhetip, omul legii – *Pintea* (Colea Răutu).
34. La judecată, în „cheia" plastică a doi maeştri – Ovidiu Gologan şi Victor Iliu.

35. Noaptea terifiantă, finalul *Morii...* – Gheorghe Ghiţulescu, Geo Barton, Mircea Mureşan.

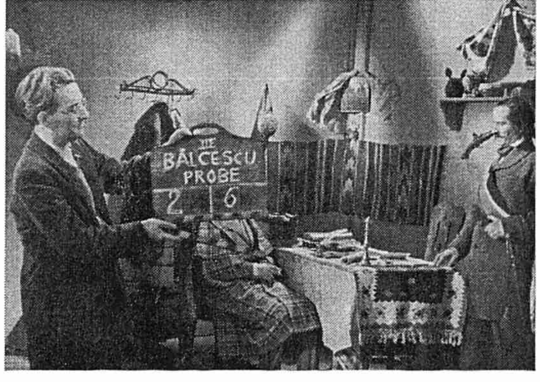
36. În spaţiul tragic al *Morii...*, candoarea...

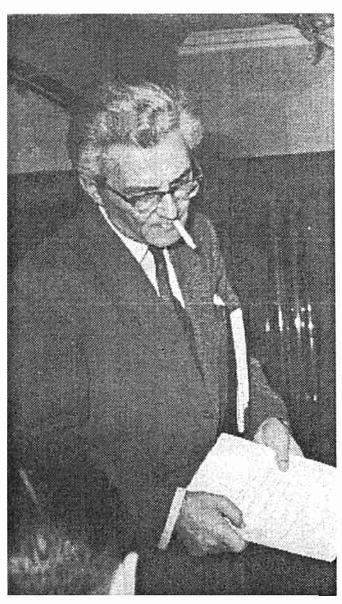
37. Portret, 1957.

38. Sinaia, decembrie, 1958.

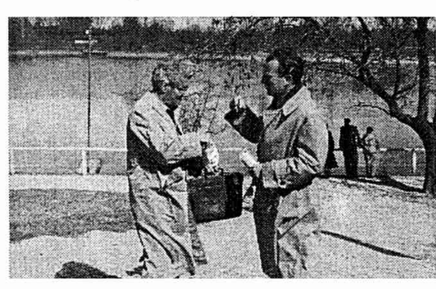

39. O clachetă mărturisește: BĂLCESCU/PROBE. (proiect neterminat).

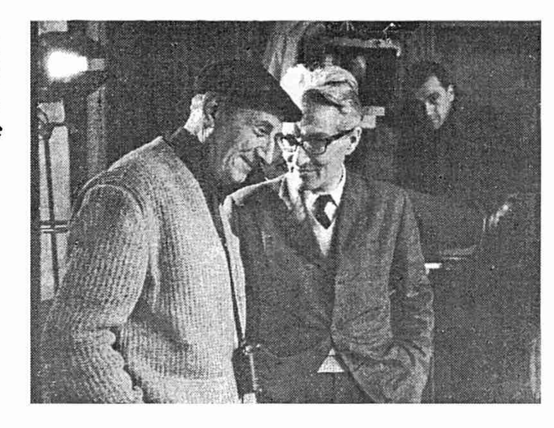

40. Aprilie, 1960. În Parcul Herăstrău, cu Ovidiu Gologan.

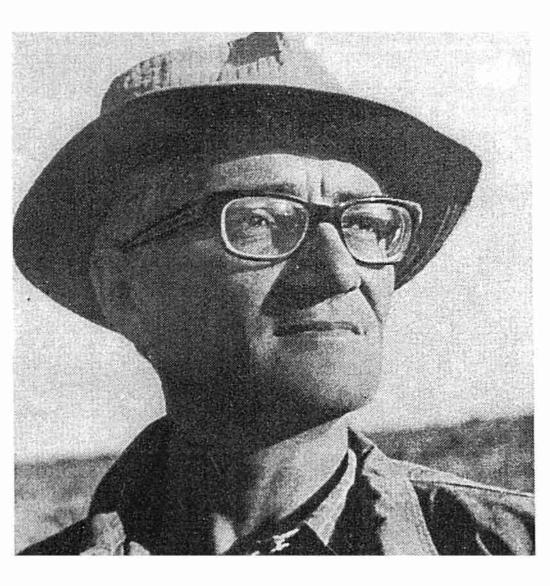

41. Instantaneu, la Praga.
42. Altă ipostază la Praga; 1958.

43. Decembrie, 1963, Buftea... Cu un alt coleg de notorietate, Paul Călinescu... Primul „tur de manivelă“ la *Titanic Vals*.

44. Peste ani – Victor Iliu, Jean Georgescu.

45. Zîmbetul – spre eternitate...

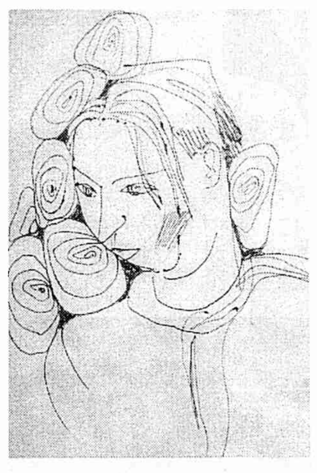
46. Ion Caramitru, debutant – *Ion* în *Comoara din Vadul Vechi.*

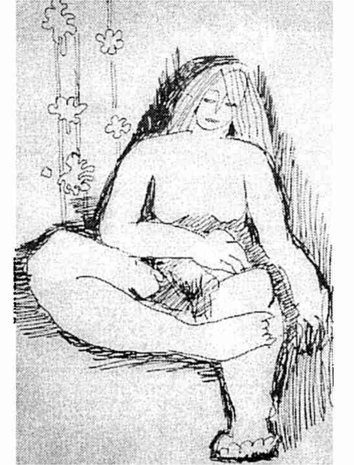
47. George Calboreanu, Victor Iliu...

48. Reuniune festivalieră la Mamaia... Victor Iliu, Sofia Bianca Iliu, Ion Bostan; în rândul al doilea, centru, Mihnea Gheorghiu.

49. Obsesiv, *ICAR;* crochiu de Victor Iliu.

50. Altă schiţă de portret.

51. Se putea intitula: „Abandon".

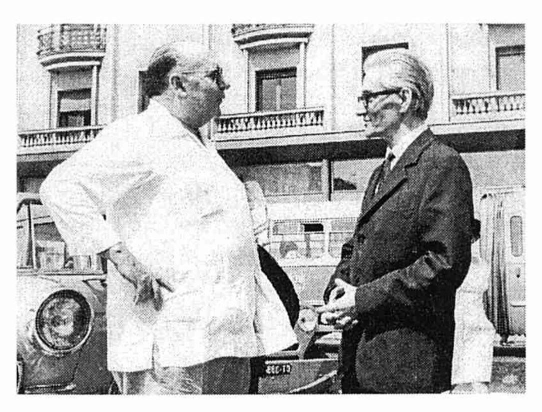
52. Datare olografă – 26.XII.'60.

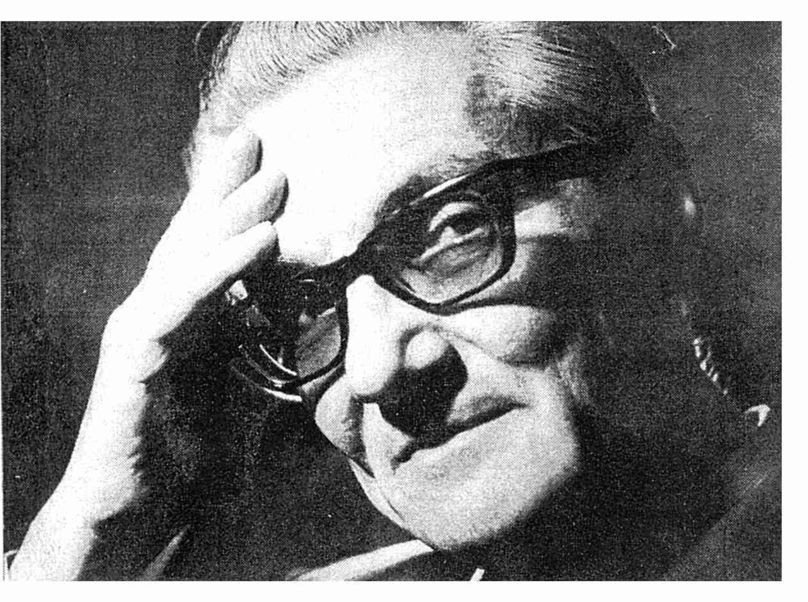
53. 9 august 1959. Portret (acuarelă) – *Sofia Bianca Iliu.*

54. Alt portret al soţiei... Victor Iliu se apropia de „marea trecere"...

55. Bucureşti, 1967... Ultima întâlnire dintre doi prieteni – Roberto Rossellini şi Victor Iliu.

56. ... Discret... Etern... Un zîmbet... Între ICAR și PASĂREA PHOENIX...

nu. Mă alătur celor care ar tenta o anumită operație estetică. Înlocuirea muzicii, tributară unui anume mod ilustrativist, caduc, despre funcția și felul de a „construi" muzica unui film. Pentru mine Paul Constantinescu, atât cât știu/înțeleg (*Oratoriul bizantin*, de pildă!), are merite incontestabile și acces nelimitat la „fotoliul de orchestră" al breslei compozitorilor din România... Dar muzica la *Moara cu noroc* explică prea mult, cu ostentație chiar, în loc să sugereze, să „elibereze" cu adevărat un sentiment al timpului concomitent developării dramei.

Povestea e cunoscută. Respectă liniile de forță ale nuvelei lui Slavici și ea, în epocă, elocventă pentru acel dicton/temă *auri sacra fames*... Banii, foamea atavică a unora dintre ființele umane... Patima ajunge devoratoare și adagiul ca atare se „așază", deloc întâmplător și în supratema următoarei (din păcate ultima!) opere a cineastului Victor Iliu... Desigur, spațiul spiritual recreat, în tușe viguroase, esențializate, face să se identifice cu rolul atâtea personalități actoricești mature, dar și acelea în formare. De la Ioana Bulcă, la Benedict Dabija, de la Aurel Cioranu, la Colea Răutu. Până și un personaj de plan doi (femeia-iscoadă) este schițat ferm, cu personalitatea celei ce va impune un nume – Olga Tudorache.

La ceas confesiv revăd însemnările de „lectură" din această vară, pe acelea din memoria afectivă de la lecțiile de regie... Profesorul (regizor-plastician) cultiva exprimarea prin detaliul-obiect, capabil să comprime informație, semnificație, vibrație estetică. De pildă, Ghiță anunță o ședere temporară la acel han pentru a putea reveni (cu bani!) la meseria lui,

dar în postura de... patron. Spune și repetă asta, însă, în avatarul la care-l supune adunarea banilor și orbit de nevoia revanșei în fața maleficului Lică, pare să fi uitat pariul cu sine... Cu atât mai mult, spectatorul. Și, totuși, în intimitatea lui, Ghiță a jucat corect cu sine însuși... Răspunsul vine, indirect, din partea autorului filmului. În tragedia finală, când Lică ordonă ștergerea urmelor crimei prin foc, oamenii săi, precipitați, devalizează toate sertarele și lăzile din han... Una dintre ele, cea mai rudimentară, nu conține altceva decât calapoade, ustensile de cizmar... Așadar, Ghiță le adusese aici, le păstra, pentru a putea împlini ulterior un vis... Slăbiciunea umană și destinul, veți zice, fac să ajungă în același foc purificator (de ce nu?) erou și obiectele semnificând elementara, neîmplinita lui aspirație.

Nu mai puțin interesant „debutează" în film un alt obiect – cuțitul, el revenind în atari situații, ca armă a crimei/răzbunării; porcarii îl înfig în masă, în loc de plată pentru hrană; este probă răstălmăcită în proces, atunci când se pune în chestiune amestecul lui Lică Sămădăul în moartea și jefuirea Doamnei în negru; și tot cu un cuțit Ghiță pedepsește infidelitatea Anei, eroul suprimând, de fapt, „lungimea de undă" cea mai pură a afectului său... Și aș mai cita încă o mostră – „șarpele" demonic, Lică, tentează „comunicarea" cu tânăra nevastă, Ana, împletind un bici pentru copilul cel mare al acesteia. Un capăt îl ține femeia, iar Lică, sigur și dezinvolt „împletește" vițele cu aceeași simplitate și siguranță cu care (crede el) se joacă cu banii, cu viețile oamenilor ce-i stau în cale...

Ce oare mai pot aglutina în pagina acestei

intervenții... Felul de a citi/consacra iluminările din interioare, pe acelea ale exterioarelor, de o mare simplitate fotogenică, fie noaptea, fie în plin soare. Cea mai mare parte a povestirii revelă o lume în clarobscur, la limita declanșării furtunilor (meteo, dar și pasionale); nopțile din han, din afara acestuia, cu ploi care anunță crime și nu pot șterge urmele crimelor; nopți în care cei de la han tresar simțind primejdia aproape; nopți în care ochiul și „antenele" de „vânător" ale lui Pintea descoperă cadavre și armele ucigașe. S-a obținut, chiar pe linia policierului de marcă, dacă vreți, o rezolvare plastică gen „noapte americană", despre performanța realizării ei, în cinematograful românesc de atunci, același Profesor explicându-ne pe îndelete... Și tot de la domnia sa am înțeles că acele celebre griuri din *Moara...* nu înseamnă deloc decoruri alb-negru, ci decoruri COLOR, a căror „lungime de undă" a determinat în pelicula alb-negru anumite nuanțe... Descifrând, prin destăinuirile/lecții, parte din „arsenalul" investit în *Moara cu noroc* mi s-a întipărit o normă deontologică – accesul la capodoperă este incompatibil cu lucrarea pe bandă rulantă și că migala, acribia se aliniază obligatoriu în componentele esențiale ale unei asemenea munci – *regia de film*.

Cu speranța ca un editor generos (în privința spațiului tipografic!) să-mi ofere șansa de a insera mai multe observații despre *Moara...*, aș mai glosa asupra unui alt motiv/detaliu – CRUCEA... Cruci vechi, cruci de piatră bătrâne, flanchează drumul din apropierea Hanului, tragic remember, avertizând pentru acei ce știu a tălmăci mesajul... Acolo au mai pierit (violent, nu?!) ființe umane. Ghiță și Ana par a

le ignora, deși ele sunt prezente, premonitoriu, ori de câte ori aparatul decupează în „câmpul“ din afara Hanului... O cruce, ca semnificație, înfruntă Lică, blasfemiind, atunci când se adăpostește, cu cal cu tot, într-o biserică; o cruce măruntă include Victor Iliu, în banda imagine, aproape de limita percepției, atunci când Ghiță ridică cuțitul asupra Anei, după ce-și va fi făcut semnul crucii... Și tot o cruce „pitică“ (aceeași, pare-mi-se!) bordează discret, în prim-planul compoziției, ansamblul scenei finale când Lică, între arma lui Pintea și focul din spatele său, alege intrarea în foc, după calul care nechează și care, virtual, poate aduce salvarea... Acoperișul în flăcări se prăbușește. Cercul s-a închis. Un personaj demonic e mistuit de însuși focul pe care l-a stârnit. Adagiul despre pieirea prin „arma“ ce-o ridici, s-a împlinit... Moara, iluzia îmbogățirii au mai tocat/râșnit vieți, destine, năzuințe...

Și încă o observație, ultima – *La Moara cu noroc* evidențiază o altă performanță a Profesorului *Victor Iliu:* dialog eminamente parcimonios, primatul comunicării aparținând esențialmente plasticii imaginii, *in stricto sensu.*

*

Semnul tragediei și discursul întru aceasta sunt gravate nu numai în materia *Morii...*, ci și pe „fruntea“ altei demonstrații în care TRAGICUL comprimă, până la identificare, destine umane și spații terestre de referință – ***Comoara din Vadul Vechi.*** Nu se poate ignora în iconografia dezvoltată de Victor

Iliu „legato"-ul dintre *Comoara...* și *Scrisoarea lui Ion Marin*. Trecuse „ciuma" războiului, devoratoare, la propriu, la figurat, de vieți omenești și de roade ale pământului. Acum se prăvălea din înalt o altă catastrofă pe care poetul Nicolae Labiș (iubit de Profesor!) o sintetizase în imaginea – *„soarele s-a topit și a curs pe pământ./A rămas cerul fierbinte și gol"*.

Terifianții ani de secetă. Undeva, într-un cătun – Vadul Vechi, peisaj lunar, uitat de oameni și de Dumnezeu – se întoarce acasă un renegat al acelor locuri, îmbogățitul de război Prisac... Cu bani mulți, o COMOARĂ, zic oamenii, „depozitată" în canistre. Se întoarce cu provizii/alimente, cu trei cai viguroși și cu un foarte tânăr argat.

Acolo, pe acele coclauri, începe o înfruntare coșmarescă... În pământul împietrit plugul taie brazde anemice, efortul copleșitor adunând pe crengile copacului de hotar, uscat, una după alta, pieile cailor răpuși de încrâncenarea demențială... „Războiul" om-natură, în care primul nu caută supraviețuirea, ci îmbogățirea (*auri sacra fames!*) are un singur câștigător – acela ce sfidează deriziunea micilor ființe, „gângănii" în spațiul de o pustietate cosmică... Ciorile doar amintesc de condiția vieții și, ici-colo, câte un personaj-umbră, martor consternat la spectacolul ce i se oferă, amăgindu-și foamea cu semințe de floarea soarelui...

Există în film, desigur și conflicte adiacente... Unul latent, determinat de dispariția mamei Aniței, dispariție de care se face vinovat însuși Prisac. O altă „ramură" crește datorită sentimentului de compasiune, iubire ce se naște între sluga lui Prisac, Ion și amintita Anița... Și nu în ultimul rând, acela

direct dintre Prisac și cei care, din cea mai apropiată așezare, Borza, încearcă să ajute întru supraviețuire pe cei din Vadul Vechi. Impune, mai ales, felul de a revela progresia demenței din trăirile lui Prisac începând cu aratul, spartul bolovanilor (scene antologice!), „războiul" cu ciorile și până la animalitatea cu care înfulecă în fața subnutritului muribund...

Anița, asemeni oamenilor din mărunta așezare, nu scapă necontaminată de „morbul" Prisac. În febra efortului de supraviețuire halucinează săpând unde nu te aștepți pentru a găsi COMOARA... Desigur, în final, efect al primului simptom de solidaritate umană (aceasta fiind, în *teza* filmului, adevărata „comoară"), lui Prisac i se administrează lecția cuvenită. Și, după un hiatus, în povestire, un final nu mai puțin eliptic ne este oferit de către autori, în consecință... Silueta copacului cunoscut, silueta lui Ion Dohotaru, matur, după un număr de ani, acolo, pe dealuri, între podgorii... Ambiguitatea devine efect în sine, parcă întregul discurs nu a fost decât un spasm al memoriei afective a eroului principal...

Desigur, Victor Iliu a dorit să transfere filmului rafinamentul plastic la cotele căruia ajunsese; de asemeni, parte din obsesiile asupra lumii satului pe care o știa și față de care nu era mai puțin receptiv decât în tinerețe... Dacă în *Tiberiu Olah* a întâlnit un colaborator de marcă, după părerea mea, absența lui *Ovidiu Gologan* a sancționat adevăratul statut plastic al filmului. Pentru comparație, reperul – *Scrisoarea lui Ion Marin*... Carență compensată, în parte, prin ceea ce au conferit interpretării debutanții de atunci – *Ștefan Mihăilescu-Brăila, Ion Caramitru, Gheorghe Dinică* – precum și expresivi-

tatea de efigie a celor câțiva actori-figuranți; de asemenea, decorurile (reale, amenajate sau construite) în care atmosfera se „dezghioacă“ prin minuția de artizan pe care Victor Iliu o impunea (cu foarte mare efort!) colaboratorilor săi la acel film... Am avut acces la paginile din jurnalul de la filmarea *Comorii...* Este consternantă seria de confesiuni – de la calitatea peliculei, până la diletantismul atâtor membri ai echipei tehnice... Și, totuși *Comoara...* se susține în parametrii normali ai performanței artistice; Victor Iliu a investit filmul cu *sentimentul tragicului* (descifrat din eforturile unei lumi amenințate cu expierea) și, mai ales cu *dimensiunea mitului*, emblematic pentru un univers distinct – *satul românesc.*

Mai târziu, peste ani, un reputat artist plastic, dar și condeier de marcă, în tinerețe camarad al polemistului Victor Iliu, avea să afirme – *„scoate țăranul din istoria noastră și nu mai rămâne nimic!“*

Victor Iliu a purtat în sine, nu totdeauna mărturisit, acest *credo-sentință.* Atât *Scrisoarea lui Ion Marin...* cât, mai ales, *Comoara...* înseamnă, după părerea mea, țipătul mocnit, cu gura închisă, al unui artist care s-a exprimat pe sine în termenii artei profesate și, asta este, în limitele socio-istorice în care l-a „plantat“ propriul destin...

*

Domnule Profesor, nu credeți că *Mitul lui Icar*, de cealaltă parte a oglinzii, devine *Pasărea Phoenix?*

Est modus in rebus

Carte-document despre viața și opera unuia dintre artiștii care au trudit pentru statuarea școlii românești de film, pentru edificarea (la propriu!) a unei industrii cinematografice autohtone, monografia VICTOR ILIU îmi doresc a deveni, în timp, un instrument util pentru cei ce se instruiesc în profesiile de *regizor, critic* sau *istoric* de film; ca și pentru obișnuitul cinefil, sau pentru orice posibil cercetător al fenomenului socio-cultural din România deceniilor cinci, șase, șapte.

Din păcate „spațiul" rezervat a trebuit cu zgârcenie împărțit între mărturia scrisă și puterea de informare/evocare a unei fotografii, astfel că multe din intervențiile critice, de notorietate, le-am redus, cu bună știință, doar la indicarea sursei, neputând atenua sentimentul că a mai fi rămas ceva nemenționat.

Se cuvine a mulțumi Uniunii Cineaștilor, președintelui acesteia, *acad. Mihnea Gheorghiu*, pentru inițiativa de a „debuta", în cadrul acțiunii CENTENARUL CINEMATOGRAFULUI ROMÂNESC, seria de monografii în care se include și prezenta. De asemeni și foștilor mei colegi, din vremea în care SAHIA-FILM era o *școală* cu renume internațional, Marion Ciobanu, Ștefan Staicu și Eugen Gheorghiu pentru

discreta și prompta lor contribuție la strădania ivirii acestei cărți.

Este cazul să evoc, plecându-mi fruntea, pe aceea care ne-a părăsit prea devreme, Ioana Creangă, reper de profesionalitate și dăruire în aria criticii de film. La „România Literară“, constant, a stimulat memoria breslei cu puncte de vedere menite a pune în lumină fațetele personalității lui Victor Iliu.

Cititorului... cititorului – mulțumirea de a fi acordat atenție efortului meu, cu invitația/dorință ca un alt, mai înzestrat, coleg de azi, de mâine, să continuie întreprinderea mea.

*

Între orele-răgaz pentru întâia corectură a paginilor acestora, întâmplarea (sau șansa) a făcut să ajungă în mâna mea un manuscris opulent, confesiune a unuia dintre scenariștii MORII..., chiar nepot al prestigiosului Ioan Slavici... Șocante, terifiante (la limita vitriolării!) mărturiile sale încredințate doar sertarului, cine mai știe...

În intenția doamnei Sofia Bianca Iliu, dar și a mea, există preocuparea pentru a publica scenariul regizoral al MORII, jurnalul de la filmare, precum și exegeza determinată de această capodoperă. Atunci aș vrea să citez din confesiunea incriminată. Acum voi prelua doar afirmația că Victor Iliu nu a vrut să realizeze ecranizarea MORII... Că unul dintre potentații politici ai vremii i-a impus aceasta... Pentru mine, chiar subiectiv, concluzia rămâne aceeași: să poți răspunde, ca om de artă, în parametrii capodoperei, la o comandă, în România anilor '50, iată un statut la care au acces numai cei înzestrați!

Résumé

Victor Iliu, cinéaste roumain, né le 24 novembre 1912 à Râul Sadului (Sibiu), mort à Rome le 4 septembre 1968.

Encore étudiant, sa formation humaniste lui permet de s'affirmer comme un journaliste de large ouverture culturelle et un esprit de polémiste analytique, dans quelques publications roumaines (dont certaines marxistes) de l'Entre-deux-guerres: «Studentul Român» («L'Etudiant roumain»), «Cadran», «Ecoul» («L'Echo»), «România Literară» («La Roumanie littéraire»). Plasticien inné, attiré par l'art du film, il se fait remarquer dans les pages des mêmes comme critique de cinéma et auteur d'essais dans le domaine.

Diplômé de l'Académie de Hautes Etudes Commerciales et Industrielles de Bucarest, il renonce à son statut d'employé pour une place à l'Office National du Cinéma (O.N.C.). Là, il gravira les échelons de hiérarchie, d'assistant à la caméra à opérateur d'actualités jusqu'à réalisateur de journaux d'actualités et de documentaires.

Après une spécialisation à Moscou sous la houlette de *S. M. Eisenstein* et de *S. Youtkévitch*, il réalise – en collaboration avec *Jean Mihail* – le documentaire *L'Année 1848* (1948). C'est toujours en collaboration qu'il signe un premier long-métrage,

Dans notre village (1951), puis *Mitrea Cocor* (1952) -- avec *Jean Georgescu* et respectivement *Marietta Sadova*. Aux côtés de *Sică Alexandrescu*, metteur en scène au Théâtre National de Bucarest, il «conservera» sur pellicule (en 1953) le spectacle *Une lettre perdue*.

Il réalise indépendamment le documentaire *La Lettre de Ion Marin...* (1949), son chef-d'œuvre *Le Moulin de la chance* (1956) et *Le Trésor de Vadul Vechi* (1964).

Député à l'Assemblée Nationale, il déploie toute son énergie pour la création d'un enseignement cinématographique supérieur et pour l'organisation d'une industrie nationale du film. Il contribue aussi à la fondation, en 1963, de la revue «Cinéma» (dont il sera le premier rédacteur en chef) et, la même année, de l'Association des Cinéastes Roumains, qu'il a dirigé jusqu'à sa mort.

A l'intention de l'enseignement supérieur du cinéma il traduit du russe et de l'italien des œuvres et des manuels signés par de prestigieux cinéastes-théoriciens. En lui accordant leur haute considération, des cinéastes comme *Serge Youtkévitch, Marc Donskoi, Alberto Cavalcanti, John Feeney, Roberto Rossellini* ont reconu sa personnalité.

Une longue maladie ainsi que son implication infatigable dans des activités administratives et sociales ont écourté la vie de *Victor Iliu*, ce cineaste-artiste qui a influencé la carrière cinématographique d'un *Liviu Ciulei* ou d'un *Lucian Pintilie*, ce dernier lui dédiant en 1969 son fameux film *La Reconstitution*.

Synopsis

Victor Iliu, Romanian film maker, was born in Râu-Sadului (Sibiu) on 24 November 1912, and died in Rome on 4 September 1968.

Owing to his classical formation, he asserted himself during his university years as a journalist with a wide cultural outlook and a polemic and analytic spirit in certain Romanian interwar publications (some of them Marxist-oriented) – *Studentul Român* (The Romanian Student), *Cadran* (Dial), *Ecoul* (The Echo), *România literară* (Literary Romania). An artist *in nuce* and at the same time attracted by the film craft, he contributed film chronicles and essays focussing on the same issue to the above-mentioned publications.

Renouncing his condition of an office worker (as a graduate from the Industrial and Commercial High Education Academy), he took a job with the National Film Office, where he climbed the professional ladder from an assistant cameraman to a newsreel cameraman and finally to a newsreel and documentary director. After a period of specialization and post-graduate courses in Moscow (1946-47), where he had S.M. Eisenstein and S. Yutkevitch as mentors, in 1948 he made, together with Jean Mihail, the documentary *Anul 1848* (The Year 1848). In

1951 he worked with Jean Georgescu at the full-length film *În sat la noi* (In Our Village), and in 1952 he made, in cooperation with Marietta Sadova, *Mitrea Cocor*. Together with theatre director Sică Alexandrescu he succeeded in "preserving" on film a performance with *O scrisoare pierdută* (A Lost Letter) of the National Theatre in Bucharest in 1953.

He also made by himself the documentary *Scrisoarea lui Ion Marin...* (The Letter of Ion Marin...) (1949), his masterpiece *La Moara cu noroc* (At the Lucky Mill) (1956) and *Comoara din Vadul Vechi* (The Treasure at Vadul Vechi) (1964).

As for his public activities, he was a deputy in the Grand National Assembly, but first and foremost he was among the founders of the Film Makers Association, whose president he remained until the end of his life. Moreover, he contributed to the editting of the *Cinema* revue, being its first editor-in-chief.

He also translated, for the art education, studies and handbooks by imposing film makers and theorists, both Soviet and Italian. His personality was acknowledged – owing to esteem or great friendship – by important film makers, such as Serghey Yutkevitch, Marc Donskoy, Alberto Cavalcanti, John Feeney, Roberto Rossellini.

His long-time physical suffering and his involvement in administrative and public activities greatly diminished the strength and time of the CREATOR Victor Iliu, who influenced the artistic destiny of many a Romanian film personality, such as Liviu Ciulei and Lucian Pintilie, the latter dedicating to Victor Iliu in 1969 his film *Reconstituirea* (The Tragic Replay).

Cuprins

ÎN ACEEAŞI SERIE

Au apărut:

Călin Căliman	- JEAN MIHAIL
Dana Duma	- GOPO
Aura Puran	- PAUL CĂLINESCU
Mircea Alexandrescu	- LIVIU CIULEI
Laurenţiu Damian	- ELISABETA BOSTAN
Jean Georgescu	- TEXTE DE SUPRAVIEŢUIRE
Călin Căliman	- ION BOSTAN
Dinu-Ioan Nicula	- CĂLĂTORIE ÎN LUMEA ANIMAŢIEI ROMÂNEŞTI

În pregătire:

Silvia Kerim	- HORTENZIA GEORGESCU
Doina Bunescu	- COLEA RĂUTU
Corneliu Medvedov	- OVIDIU GOLOGAN

Tehnoredactor: KLARA GALIUC
Tehnoredactare computerizată: LIVIU DOBREANU

Bun de tipar: oct. 1997
Coli tipar: 2,5; Planșe: 12
Apărut: 1997

Tipărit la S.C. UNIVERSUL S.A.

CENTENARUL CINEMATOGRAFULUI ROMÂNESC

„Aş vrea o frază care să zică lumii întregi admiraţia şi iubirea mea pentru acest prinţ al minţii cinematografice româneşti".

D.I. SUCHIANU, 1978

„Ce sacru grâu a măcinat Victor Iliu în *Moara* sa spre care încă mergem, chiar de-am văzut-o cu aripile arse?"

GHEORGHE TOMOZEI, 1981

ISBN 973-33-0366-6

Lei 4 000